

Asevelvollisuus ja sukupuolten tasa-arvo – Kohti sukupuolineutraalia valikoivaa asevelvollisuutta?

Tane

Tasa-arvoasiain
neuvottelukunta

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta (Tane)

Asevelvollisuus ja sukupuolten tasa-arvo – Kohti sukupuolineutraalia valikoivaa asevelvollisuutta?

Teemu Tallberg

tane.fi

Julkaisusarja: TANE-julkaisuja 2025:25

Julkaisija: Tasa-arvoasiain neuvottelukunta

Tekijä: Teemu Tallberg

Kansikuva: Duran Creative Oy

Taitto: Duran Creative Oy

Asiasanat: sukupuolten tasa-arvo; asevelvollisuus;
maanpuolustus; puolueet

ISBN 978-952-00-4412-1

ISSN 1798-1107

Asevelvollisuus ja sukupuolten tasa-arvo – Kohti sukupuolineutraalia valikoivaa asevelvollisuutta?

Keskeinen suomalaiseen asevelvollisuuteen liittyvä tasa-arvo-ongelma on asevelvollisuuden kohdistuminen vain miehiin. Vaikka asevelvollisuuden ensisijainen tarkoitus on palvella rekrytointijärjestelmänä sotilaallisen maanpuolustuksen tarpeisiin, sillä on myös laajat yhteiskunnalliset vaikutuksensa.

Asevelvollisuutta koskeva aiempi tutkimus ja työryhmien tekemä työ osoittavat sekä sukupuolten tasa-arvoon liittyvät asevelvollisuusjärjestelmän ongelmat että valtiolliset pyrkimykset pitää järjestelmä ajanmukaisena kehittämistoimilla.

Miesten yleisen asevelvollisuuden vaihtoehdot saavat aiempaa enemmän kannatusta. Selvityksen osana teetetty kysely osoittaa, että eduskuntapuolueista suurin osa kannattaa sukupuolineutraalia valikoivaa asevelvollisuutta ja suhtautuu myönteisesti kansalaispalvelukseen. Puolueiden kantojen vertailemisen tekee haastavaksi se, että sukupuolineutraalista asevelvollisuudesta puhuttaessa keskustelu jää usein yleisten periaatteiden tasolle. Keskustelua vaikeuttaa asevelvollisuuteen, sen erilaisiin muotoihin ja vaihtoehtoihin liittyvä terminologia.

Monet tekijät puoltavat sukupuolinäkökulman laajempaa huomioimista asevoimissa sekä asevelvollisuuden tasa-arvoistamista. Sukupuolineutraali valikoiva asevelvollisuus täydennettynä muilla kansalaispalveluksen suoritustavoilla osallistaisi kansalaiset laajemmin ja yhdenvertaisemmin turvallisuuden tuottamiseen.

Asiasanat: sukupuolten tasa-arvo; asevelvollisuus; maanpuolustus; puolueet

Värnplikt och jämställdhet – Mot könsneutral selektiv värnplikt?

Ett centralt jämställdhetsproblem i den finländska värnplikten är att värnplikten endast omfattar män. Även om värnpliktens primära syfte är att utgöra en rekryteringstjänst för det militära totalförsvarets behov, har den även omfattande samhällsliga konsekvenser.

Tidigare forskning och arbetsgruppers arbete om värnplikten lyfter fram både jämställdhetsproblemen i värnpliktssystemet och statens ambition att hålla systemet aktuellt genom utvecklingsåtgärder.

Alternativ till den allmänna värnplikten för män får mer understöd än tidigare. En enkät som genomfördes för redogörelsen visar att de flesta riksdagspartier förespråkar könsneutral selektiv värnplikt och har en positiv inställning till medborgartjänst. Jämförelsen av partiernas ståndpunkter försvåras av att diskussionen om könsneutral värnplikt ofta stannar vid allmänna principer. Diskussionen kompliceras av terminologin kring värnplikt, inklusive dess olika former och alternativ.

Många faktorer talar för ett bättre beaktande av könsperspektivet vid Försvarsmakten samt för jämställd värnplikt. Könsneutral selektiv värnplikt som kompletteras med andra sätt att fullgöra medborgartjänsten skulle inkludera medborgarna på ett mer omfattande och jämställt sätt i landets säkerhet.

Nyckelord: jämställdhet; värnplikt; landets försvar; partier

Conscription and gender equality – Towards a gender-neutral selective conscription system?

One of the key gender equality problems related to the Finnish conscription system is that only men are liable for military service. Although the primary purpose of the conscription system is to serve as a recruitment system for the needs of military defence, it also has a broad impact on society.

Prior research on conscription and the work carried out by working groups indicate both the problems of the conscription system related to gender equality and the State's efforts to keep the system up-to-date with development measures.

Alternatives for the system of general conscription for men are gaining more support. A survey commissioned as part of this report shows that the majority of the parties in Parliament are in favour of gender-neutral selective conscription and take a positive view on civic service. What makes it challenging to compare the parties' positions is that discussion often remains at the level of general principles when addressing the subject of gender-neutral conscription. Terminology related to conscription, its different forms and alternatives has complicated this discussion.

Many factors support the view that greater account should be taken of the gender perspective in the armed forces and the conscription system made gender-equal. A gender-neutral selective conscription system, complemented by other ways of performing civic service, would involve citizens in providing security on a wider and more equal footing.

Keywords: gender equality; conscription; national defence; political parties

Sisällysluettelo

1. Johdanto	7
2. Aiemmat tutkimukset, selvitykset ja mietinnöt	12
2.1 Sukupuoli, naiset ja maanpuolustus	12
2.2 Keskustelut asevelvollisuuden kehittämisestä 2000-luvulla	17
3. Kohti tasa-arvoisempaa asevelvollisuutta?	25
3.1 Naiset ja asepalvelus – tasa-arvoa määrällä vai muutoksilla?	25
3.2 Kansainväliset vaikutteet: YK ja Nato	28
3.3 Suomelle mallia muualta?	30
4. Puolueiden näkemykset ja ratkaisumallit	33
4.1 Sukupuolineutraali asevelvollisuus jakaa puolueita	36
5. Pohdinta ja johtopäätökset	39
Lähteet	42

1. Johdanto

Sukupuolten tasa-arvo on perus- ja ihmisoikeus. Tasa-arvo on keskeinen periaate suomalaisen yhteiskunnan rakentamisessa, ja sillä on tärkeä asema suomalaisten arvomaailmassa (Helkama 2015). Samaan aikaan tasa-arvo on jatkuvan poliittisen ja oikeudellisen määrittelykamppailun kohde sekä käsitteenä että ilmiönä (Kantola, Nousiainen & Saari 2012, 9). Se, mitä tasa-arvo tarkoittaa maanpuolustuksen ja erityisesti asevelvollisuuden kohdalla, on jäänyt viime vuosikymmeninä monesta syystä varsin rajallisen määrittelykamppailun varaan. Vain juridisia miehiä koskeva kansalaisvelvollisuus on juridisille naisille mahdollisuus vapaaehtois pohjalta. Naisten vapaaehtoinen asepalvelus on 1990-luvulta saakka lisännyt mahdollisuuksien tasa-arvoa, mutta muodollinen tasa-arvo – oikeudellinen yhdenvertaisuus ja samanlainen kohtelu – on saanut väistää muiden arvojen tieltä.

Millaista tosiasiallista eli lopputulosten tasa-arvoa suomalainen asevelvollisuus tuottaa?¹ Tämä kysymys on johtanut lukuisiin julkisiin keskusteluihin ja tutkimuksiin, joissa on pohdittu ja jopa kiistelty siitä, ketä järjestelmä syrjii ja ketä se suosii, ketkä asevelvollisuudesta ja sen vaikutuksista yhteiskunnassa ja yksilötasolla hyötyvät ja ketkä kantavat sen negatiiviset seuraukset. Onko ylipäänsä tarpeen tarkastella miesten yleistä asevelvollisuutta sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta?

Perustuslakiin kirjattu maanpuolustusvelvollisuus koskee kaikkia kansalaisia, mutta rauhan aikana se toteutuu käytännössä miesten asevelvollisuutena. Asevelvollisuuslain 2 §:ssä asevelvollisuus tulee määritellyksi:

”Jokainen miespuolinen Suomen kansalainen on asevelvollinen sen vuoden alusta, jona hän täyttää 18 vuotta, sen vuoden loppuun, jona hän täyttää 60 vuotta. Asevelvollisuuden suorittamiseen kuuluu varusmiespalvelus, kertausharjoitus, ylimääräinen palvelus ja liikekannallepanon aikainen palvelus sekä osallistuminen kutsuntaan ja palveluskelpoisuuden tarkastukseen. Asevelvollinen on palveluksessa taikka kuuluu reserviin tai varareserviin.”

¹ Tasa-arvon erilaiset merkitykset ovat yksi tekijä, joka tekee asevelvollisuuteen(kin) liittyvästä tasa-arvokeskustelusta monitasoista. Muodollinen tasa-arvo tarkoittaisi samankaltaisia juridisia velvollisuuksia, mahdollisuuksien tasa-arvo samankaltaisia mahdollisuuksia valintoihin esimerkiksi palvelumuotojen välillä, ja lopputulosten tasa-arvo esimerkiksi sitä, millaisia vaikutuksia asevelvollisuudella on naisten ja miesten asemaan ja elämään ryhminä ja yksilöinä (ks. (Kantola, Nousiainen & Saari 2012).

Asevelvollisuus on keskeinen suomalaisen yhteiskunnan instituutio, jolla on huomattavasti perustarkoitustaan laajempi vaikutus ja merkitys. Vaikka asevelvollisuuden ensisijainen tarkoitus on palvella rekrytointijärjestelmänä sotilaallisen maanpuolustuksen tarpeisiin ja sodan ajan joukkojen tuottamiseen, sillä on myös moninaiset yhteiskunnalliset vaikutuksensa aina kansantaloudesta ja -terveydestä yksilöiden koulutukseen ja työuraan saakka. Asevelvollisuus on osa suomalaista identiteettiä ja yhteisöllisyyttä tavoilla, jotka ylläpitävät asevelvollisuusinstituutiota ja voivat osaltaan tehdä haasteelliseksi sen muuttamisen (Laitinen 2005). Nykyisenkaltaisella asevelvollisuusjärjestelmällä on pitkään ollut laaja kannatus suomalaisten keskuudessa. Venäjän aloittama täysimittainen hyökkäyssota Ukrainassa on entisestään vahvistanut suomalaisten päättäjien ja kansalaisten sitoutumista asevelvollisuuteen. (PLM 2024b; MTS 2024, 62–63.)

Asevelvollisuus on keskeinen suomalaisen yhteiskunnan instituutio, jolla on huomattavasti perustarkoitustaan laajempi vaikutus ja merkitys.

Suomessa asevelvollisuus on säilyttänyt vahvan ja perustavanlaatuisen asemansa puolustusratkaisun ytimessä siinä, missä monet muut maat ovat siirtäneet painopistettä ammatillisuuden suuntaan. Suomen liityttyä sotilasliitto Natoon huhtikuussa 2023, varsin nopeasti muodostui ajattelutapa, ettei Nato-jäsenyys vaikuta asevelvollisuuteen, vaan Suomi vastaa jatkossakin itse kansallisesta puolustuksestaan valitsemallaan tavalla. Tuoreessa ulko- ja turvallisuuspoliittisessa selonteossa todetaan, että ”Suomen kansallisen puolustuskyvyn perustan myös Naton jäsenenä muodostavat yleinen asevelvollisuus, laaja ja koulutettu reservi ja korkea maanpuolustustahto” (VNK 2024, 25). Myöskään EU:n turvallisuus- ja puolustuspoliittinen kehitys ei ole vienyt suuntaan, joka kyseenalaistaisi asevelvollisuuden.

Keskeinen suomalaiseen asevelvollisuuteen liittyvä tasa-arvo-ongelma on asevelvollisuuden kohdistuminen vain miehiin. Naisjärjestöt ovat harvoin ottaneet kantaa asevelvollisuuteen, eikä miesliikkeenkään sisällä olla oltu yksimielisiä siitä, mihin suuntaan asevelvollisuutta tulisi viedä. Tasa-arvo-ongelmana miesten asevelvollisuus ei toisin sanoen ole politisoitunut kovin laajasti. Mieskysymyksiä tasa-arvopolitiikassa pohtinut työryhmä totesi 2014 asevelvollisuudesta vain, että tulisi selvittää ”mitä nykyinen asevelvollisuuslaki merkitsee tasa-arvonäkökulmasta ja millä tavoin asevelvollisuuteen liittyvä eriarvoisuus sukupuolten välillä voidaan purkaa” (STM 2014, 21). Viime vuosikymmeninä asevelvollisuuden lakkauttamista ajaneet kampanjat ja niin sanottu reservistä eroaminen ovat olleet toistuvia, mutta laajuudeltaan marginaalisia ilmiöitä.

Toisaalta kansalaiskeskusteluihin perustuen on katsottu, että yksi suurimmista asevelvollisuuteen Suomessa kohdistuvista muutospaineista liittyy nimenomaan sukupuolten tasa-arvoon (Salomaa 2023). Nuorten ikäluokkien keskuudessa kiinnostus tasa-arvoisempaa ja valikoivampaa asevelvollisuusjärjestelmää kohtaan on muita korkeampaa. Tämä on näkynyt erilaisissa kyselytutkimuksissa jo pitkään (Jukarainen 2010; MTS 2024, 63). Joulukuussa 2024 Varusmiesliitto yhdessä viiden poliittisen nuorisjärjestön kanssa otti kantaa ja laittoi vireille kansalaisaloitteen kaikkia koskevan asevelvollisuuden puolesta (Varusmiesliitto 2024). Varusmiestoimikunnat toivat lokakuussa 2024 Pääesikunnalle tiedoksi puutteen varusmiehille palveluksen lopussa tehtävässä kyselyssä: monivalintakysymyksessä koskien Suomen puolustusjärjestelmän perustaa ei esitetä vaihtoehtona koko ikäluokkaa koskevaa asevelvollisuutta, johon pohjautuen Puolustusvoimat valitsisi asepalvelukseen parhaiten soveltuvat (PE 2024).

Vaikka asevelvollisuus kuuluu suomalaisen puolustusratkaisun peruskiviin, yhteiskunnalliset muutokset heijastuvat siihenkin. Sotilaallisten, poliittisten ja taloudellisten tekijöiden ohella sukupuolten tasa-arvo ja moninaisuus haastavat asevelvollisuuden ajassamme. Kuten valtioneuvoston tasa-arvopoliittisessa selonteossa (2022) todetaan:

”Yleisesti olemassa olevia käytäntöjä, rakenteita ja lainsäädäntöä olisi avoimesti arvioitava. Esimerkiksi tasa-arvolaisissa asevelvollisuuden säätämistä ainoastaan miehille ei pidetä sukupuolisyrittäjä. Asevelvollisuuslainsäädäntö asettaa oikeudellisille sukupuolille erilaiset velvoitteet, eikä huomioi sukupuolen moninaisuutta. Lisäksi asepalveluskäytännöt kohtelevat kaikkia rekisteröidyn sukupuolen mukaisesti, jolloin henkilö voi tulla kohdelluksi sukupuolikokemuksensa vastaisesti. Nykyinen asevelvollisuusjärjestelmä heijastaa perinteistä käsitystä sukupuolten työnjaosta ja rakentuu ajatukselle sukupuolten erilaisesta sopivuudesta eri tehtäviin.” (VNK 2022, 15–16.)

1.1 Maanpuolustuksen sukupuolittunut työnjako

Tasa-arvon ja asevelvollisuuden suhdetta tarkastellaan tässä selvityksessä osana sukupuolittunutta yhteiskunnallista turvallisuustyönjakoa (Tallberg 2017; ks. myös Hart & Tallberg 2020). Yhtäältä turvallisuutta koskeva työnjako konkretisoituu hallinnonalojen ja ammattien välisenä, hallinnollisteknisenä työnjakona, jossa ulkoisen ja sisäisen turvallisuuden monet alueet ovat vahvasti miesenemmistöisiä. Toisaalta työnjako ottaa monia sosiaalis-taloudellisia muotoja, kuten byrokratia, markkinat, verkosto, yhteisö tai kotitalous. Kolmanneksi, ja keskeistä tämän selvityksen kannalta, turvallisuutta ja maanpuolustusta tehdään työnä erilaisilta motivaatioperustoilta, joita kuvaavat mm. termit ammatillisuus, kutsumus, vakaumus, vapaaehtoisuus ja velvollisuus. Yksi yhteiskunnallisen turvallisuustyönjaon keskeinen kysymys on se, miltä pohjalta ja kenen toimesta maata puolustetaan.

Julkisessa keskustelussa asevelvollisuusmallin uudistamisesta tai vaihtoehdoista on toisinaan esillä ajatus vapaaehtoisesta asepalveluksesta. Erilaisia velvollisuuden, valikoi-
vuuden ja vapaaehtoisuuden malleja on käytössä muun muassa muissa Pohjoismaissa.² Rekrytointi ja sen tuottama palvelukseen astuvien määrä ovat monien tekijöiden summa. Lienee mahdotonta sanoa varmuudella etukäteen, millaisia joukkoja jokin kuviteltu, vapaaehtoisuuteen tai velvollisuuteen ja lieviin sanktioihin perustuva malli on kykenevä kokoamaan. Suomessa vapaaehtoisuuspohjaisesta palveluksesta on kokemusta naisten osalta. Määrät indikoivat, ettei vapaaehtoisuudelta ole mahdollista kouluttaa läheskään sen kokoista reserviä, joka vastaisi Puolustusvoimien tarpeita.

Puolustusvoimien tavoitteena on, että naisten vapaaehtoiseen asepalvelukseen hakeutuisi vuosittain 2 000 naista vuoteen 2027 mennessä. Tämä tarkoittaisi nykytasoon verrattuna noin 500 henkilön kasvua hakijamäärässä. Myös Petteri Orpon hallituksen tasa-arvo-ohjelmaan on kirjattu naisten asepalvelukseen hakeutumisen edistäminen (STM 2025). Jo vuoden 2021 puolustusselonteossa todettiin, että ”naisten vapaaehtoisen asepalveluksen suorittavien määrää pyritään lisäämään. Tavoitteena on hyödyntää hakijamäärien kasvu Puolustusvoimien reservin koon ja laadun varmistamiseksi. Naisten määrän lisäämisellä syvennetään maanpuolustuksen yhteiskunnallista vaikutusta ja maanpuolustustahtoa sekä lisätään tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta.” (VNK 2021a, 38). Julkisessa keskustelussa naisten vapaaehtoiseen palvelukseen asetetut toiveet on yhdistetty syntyvyyden laskusta johtuvaan miesikäluokkien pienenemiseen sekä asepalveluksen suorittavien miesten osuuden laskuun, joka muodostuu haasteeksi Puolustusvoimille ensi vuosikymmenellä (Kuvio 1; Simola 2024).

Kuvio 1: Varusmiespalveluksen suorittaneet miehet syntymävuoden mukaan, % miesikäluokasta (30 vuotta täyttäneet) (Lähde: Pääesikunta)³

² Suomessa käytävissä keskusteluissa ei aina huomioida sitä, että nykymuotoiseenkin asevelvollisuuteen sisältyy valinnanvapautta suoritusastojen välillä aseellisesta palveluksesta aseettomaan ja siviilipalvelukseen, puhumattakaan lukemattomista tavoista suorittaa varusmiespalvelus Puolustusvoimien eri osissa.

³ Prosenttiosuus kustakin ikäluokasta on laskettu, kun ikäluokan syntymästä on kulunut 30 vuotta eli varusmiespalveluksen suorittaminen ei enää ole ollut heille mahdollista.

1.2 Lainsäädännön hyväksymä poikkeus

Tasa-arvolain 9 §:n 2 kohdan mukaan asevelvollisuuden säätämistä ainoastaan miehille ei pidetä laissa tarkoitettuna sukupuoleen perustuvana syrjintänä. Lainsäädännössä on katsottu, että maanpuolustuksen toteuttamiselle asevelvollisuuslaissa säädetyllä tavalla on perustuslain sallima hyväksyttävä syy poiketa yleisestä yhdenvertaisuusperiaatteesta. (Tasa-arvovaltuutettu 2024.) Miesten yleinen asevelvollisuus on ollut vaikea aihe oikeudelliselle tasa-arvokeskustelulle, jossa keskeisimpänä tavoitteena on ollut naisten emansipaatio (Rautiainen 2024). Vaikka kansalaisia kohdellaan asevelvollisuuden kohdalla poikkeuksellisen eri tavoin sukupuolen perusteella, niin kutsutut hyväksyttävät syyt poikkeamiseen ovat 1980-luvulta saakka rajautuneet siihen, että asevelvollisuus on – perustuslakivaliokunnan perusteluissa – perinteisesti ja luonnostaan kuulunut miehille, ja vain miehille säädettyinä se toimii naisten positiivisena erityiskohteluna (Rautiainen 2024). Onko 2020-luvulla vain miehiä koskevalle asevelvollisuudelle hyväksyttäviä perusteita?

Euroopan yhteisöjen tuomioistuin antoi vuonna 2000 päätöksen, jossa se katsoi Saksan kansallisen lainsäädännön olevan EU:n tasa-arvodirektiivin vastainen, koska se esti naisten osallistumisen aseellisiin sotilaallisiin tehtäviin (Buure-Hägg Lund 2001, 25). Vuonna 2003 samainen tuomioistuin antoi ennakkoratkaisun koskien sitä, onko vain miehiä koskeva asevelvollisuus ristiriidassa tasa-arvodirektiivin 76/207/ETY kanssa. Tuomioistuin katsoi, että direktiiviä ei sovelleta, koska kyse ei ole sotilasammattin harjoittamisesta eikä ammattuurasta, vaan yleisestä maanpuolustusvelvollisuudesta, ja puolustuspolitiikkaa koskevat perusratkaisut kuuluvat jäsenvaltioiden toimivaltaan (C-186/01 Alexander Dory v. Saksan liittotasavalta 2003).

Tämän selvityksen ensisijaisena tavoitteena on viedä eteenpäin julkista keskustelua asevelvollisuudesta Suomessa. Näkökulmana on sukupuolten tasa-arvo ja kansalaisten rooli maanpuolustuksessa. Selvitys vetää yhteen aihepiiriin liittyvää akateemista ja muuta tutkimusta sekä asevelvollisuuteen liittyneiden työryhmien ja komiteoiden tuloksia (luku 2). Havaintoja muiden maiden asevelvollisuusjärjestelmistä käsitellään luvussa 3. Selvityksen osana julkaistaan lokakuussa 2024 eduskuntapuolueille teetetyn kyselyn tulokset liittyen suomalaiseen asevelvollisuusjärjestelmään ja sen vaihtoehtoihin (luku 4). Viidennessä luvussa esitetään joitakin johtopäätöksiä ja pohdintaa suomalaisen asevelvollisuuden tulevaisuudesta.

2 Aiemmat tutkimukset, selvitykset ja mietinnöt

Sukupuolta ja asevelvollisuuden tulevaisuutta koskevien nykykeskustelujen taustalla on Suomessakin pitkä sarja erilaisilla kokoonpanoilla tehtyjä mietintöjä, selvityksiä, raportteja ja kannanottoja sekä tutkimusta. Keskustelua naisten roolista maanpuolustuksessa käytiin poliittisissa piireissä Suomen sotien jälkeisestä ajasta aina naisten vapaaehtoisen asepalveluksen toteutumiseen 1990-luvulla. Keskustelu jatkuu toki edelleen, mutta sittemmin on painottunut akateeminen tutkimus, joka on vuoroin tukenut, vuoroin kyseenalaistanut asevelvollisuusjärjestelmää nostoen esiin sen taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia vaikutuksia. Feministisesti suuntautuneessa tutkimuksessa maanpuolustus ja asevoimat on nähty osana yhteiskunnan sukupuolittuneita valtarakenteita, peripatriarkalisena linnoituksena, joka ylläpitää ja uusintaa tietynlaista mieheyttä ja sukupuolten välisiä suhteita. Kyselytutkimukset ovat piirtäneet kansalaismielipiteen pitkää kaarta koskien niin asevelvollisuuden kannatusta kuin eroja naisten ja miesten suhteissa maanpuolustukseen ja turvallisuuteen.

2.1 Sukupuoli, naiset ja maanpuolustus

Sukupuolentutkimuksen ja kriittisen miestutkimuksen alalla tehty asevoimiin, maanpuolustukseen, militarismiin, asevelvollisuuteen ja sotiluuteen liittyvä tutkimus on ollut Suomessa moninaista, mutta lähinnä 2000-luvun ilmiö. Aiempaa kiinnostusta teemoihin sekä feministisen ja rauhanliikkeen vahvoja yhteyksiä vielä 1980-luvullakin ilmensi Siuntiossa 1987 järjestetty tutkimussymposium ”Women and the Military System” (Isaksson 1988). Miesten ja maskuliinisuuden tutkimuksen rantautuessa Suomeen samoihin aikoihin, orastavaa kiinnostusta asevelvollisuutta kohtaan osana miesten elämää näkyi analysoitaessa Eläköön mies! –elämäkertakeruun tuloksia (Roos & Peltonen 1994; Siltala 1994; ks. myös Ojajärvi & Laukkanen 2015). Erityisesti asevelvollisuuden, mieheyden ja kansalaisuuden väliset kytkökset ovat saaneet tutkimuksellista huomiota niin historian, yhteiskunnan, kulttuurin kuin kasvatuksenkin tutkijoilta (mm. Jokinen 2004; 2019; Ahlbäck 2011; 2006; Kivimäki 2004; Tallberg 2000; Lahelma 2000; 2005). Asevelvollisuus on instituutio, joka kytkee symbolisella ja konkreettisella tasolla kohteensa suomalaisuuteen, itsenäisen Suomen historiaan ja sukupolvien jatkumoon (ks. Salasuo 2017; Laitinen 2005; ks. myös Hoikkala, Salasuo & Ojajärvi 2009).

Tutkimusta ja muuta kirjallisuutta naisten kokemuksista asepalveluksessa (esim. Laisi 1998; Häyrynen 2017; Tölli 2018;) sekä Puolustusvoimien henkilöstössä (Kouri 2018; 2021; 2023; ks. myös Tallberg 2009) on syntynyt aika ajoin. Keskeisiin teemoihin ja havaintoihin ovat kuuluneet miesenemmistöisen organisaation tuottamat ongelmat ja haasteet, kuten kiusaaminen ja häirintä, mutta myös tasavertaisuuden kokemukset palveluksessa. Puolustusvoimien teettämät tasa-arvoselvitykset ovat tuottaneet pitkäjänteisesti määrällistä tietoa naisten ja miesten kokemuksista sekä varusmiesten että Puolustusvoimien työntekijöiden osalta (Leinonen ym. 2012; 2017; 2019; Ulander ym. 2022).

Tutkimuksissa, joissa tarkastellaan seksuaalivähemmistöjä ja asevelvollisuutta sekä seksuaalivähemmistöihin kuuluvien kokemuksia varusmiespalveluksessa, ovat korostuneet Puolustusvoimien virallisten ja varusmieselämän epävirallisten käytäntöjen heteronormatiivisuus sekä seksuaalivähemmistöihin kuuluvien asevelvollisten suuntautuminen siviilipalvelukseen (Lehtonen 2002; Lindqvist 2017 & 2024).⁴ Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden kokemuksia asevelvollisuudesta tarkastelleet tutkimukset nostavat esiin, että yksilölliset kokemukset voivat olla monenlaisia, mutta varusmieskulttuuria pidetään seksistisenä ja homofobisena, parhaiten heteromiehillä sopivana. Transnaiset ovat toisinaan suorittaneet asepalveluksen juridisina miehinä, mutta transmiehet usein jättäneet palveluksen suorittamatta. (Lehtonen 2002; 2015).

Maanpuolustukselle usein lankeava asema yhteiskunnasta irrallisena erityistapauksena näkyy myös tilastoinnissa. Asevelvollisuutta ei ole sisällytetty koulutustilastoihin eikä tasa-arvoindekseihin, mikä vääristää kansainvälisiä vertailuja. Varusmieskoulutuksen ja kertausharjoitusten sukupuolivaikutusten analyysiä onkin peräänkuulutettu. (Heikkilä 2021.)

Varusmieskulttuuria pidetään seksistisenä ja homofobisena, parhaiten heteromiehillä sopivana.

Työn ja talouden näkökulmista tehdyt asevelvollisuustutkimukset antavat oman panoksensa järjestelmän tuottamia tasa-arvovaikutuksia arvioitaessa. Asevelvollisuutta asevoimien rekrytointimallina on kritisoitu järjestelmänä, joka tulee kalliiksi sekä yhteiskunnalle että yksilöille. Järjestelmän kriitikot katsovat, että asevelvollisuus on luonteeltaan pakollista työpalvelua, joka vähentää verotuloja suuren kansanosan ollessa palveluksen aikana pois opinnoista ja työelämästä. Lisäksi se hidastaa talouskasvua, eikä veroluonteisuutensa vuoksi sovellu myöskään kansalaiskasvatukseen tai kansallisen koheesion lisäämiseen. (Poutvaara 2010; Poutvaara & Wagener 2011a; 2011b. Uusitalo & Korkeamäki 2012) Eri puolustusratkaisujen kansantaloudellisissa vertailuissa haasteena on usein, etteivät vertailtavat mallit ole puolustuskyvyn osalta yhteismitallisia (esim. Honkatukia 2010). Jonkinasteinen yhteisymmärrys vallitsee kuitenkin siitä, että mitä suuremman sotilaallisen uhan alla maa on ja mitä suuremman reservin maa tarvitsee, sitä perustellumpi ratkaisu asevelvollisuusjärjestelmä on (Kanniainen 2019; Poutvaara & Wagener 2011b).

Työn ja toimeentulon kannalta asevelvollisuuden vaikutukset eivät ole yksilötasolla vain negatiivisia. Palveluksessa saatu johtajakoulutus ja -kokemus ovat useimmiten etu työmarkkinoilla. Kuten Alho & Nikula (2012, 23) toteavat Suomen osalta, varusmiespalveluk-

⁴ Tässä selvityksessä käytetään termiä *varusmies* sekä mies- että naispuolisista varusmieskoulutettavista. Käyttö noudattaa virallista, lainsäädännössäkin sovellettua käytäntöä. Tarvittaessa käytetään termejä *mies- ja naisvarusmies*. Mediassa lanseerattu ja laajempaan käyttöön levinnyt erittely *varusnaisiin ja -miehiin* tai vaihtoehtoisesti *varushenkilö*-termin käyttö on osa viime vuosina yleistynyttä pyrkimystä tasa-arvoistaa ammatti- ja muiden nimikkeiden käyttöä.

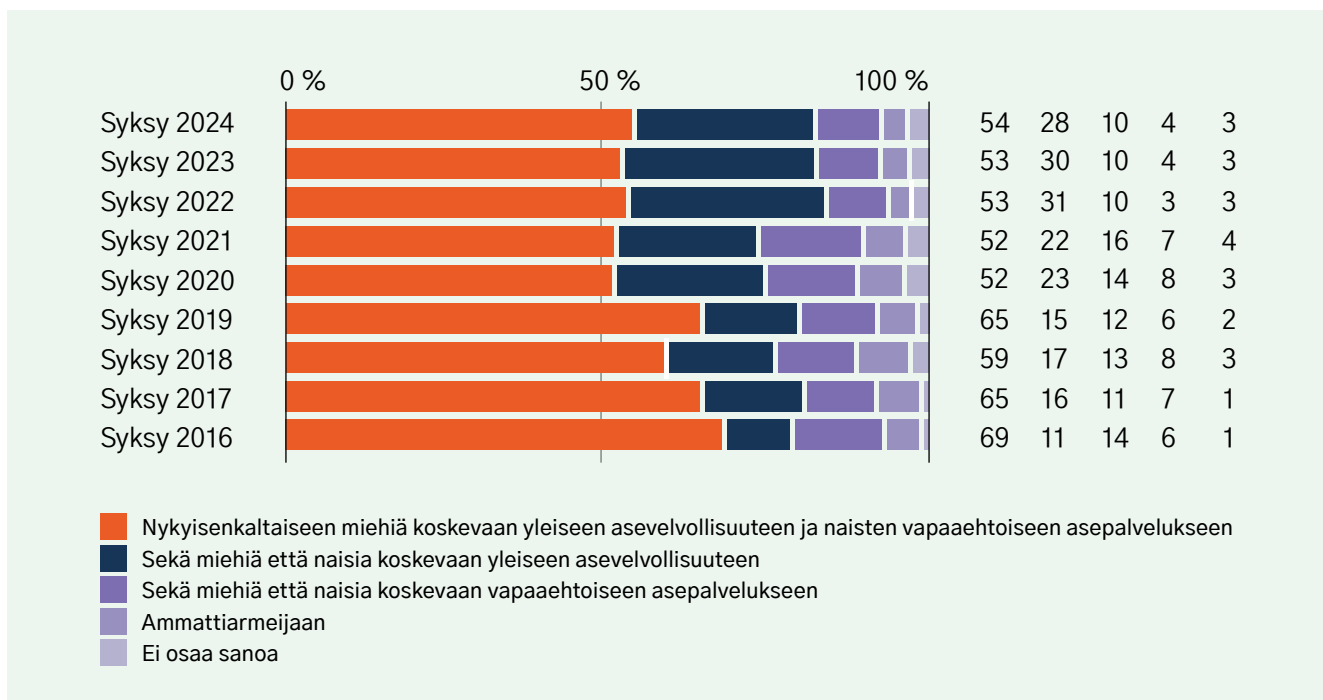
sen ”menestyksellinen suorittaminen indikoi erittäin voimakkaasti ja positiivisesti tulevaa työmarkkina-asemaa: korkeaa koulutusta, korkeaa työllistymistä ja korkeaa palkkaa”, eikä minimiä pidempi palvelusaika pidennä opinnoista valmistumista. Nuorten näkökulmasta palvelusajalla on ainakin neljänlaisia merkityksiä työn ja uran kannalta: varusmiespalvelus katkaisee opinto- ja työuran, mutta katkon merkitys riippuu uran vaiheesta. Suojelualalle tähtääville palvelusaika on osa uraa. Palveluskokemus tarjoaa myös yleishyödyllistä oppia, joka voi palvella suoriutumista työelämässä, sekä aikuistumiseen ja yhteiskuntaan sosiaaliseen liittymiseen liittyviä merkityksiä. (Määttä 2007; ks. myös Häyrynen 2017.)

Asevelvollisuuden kannatus kyselytutkimuksissa

Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta tekee vuosittain kyselytutkimuksen, joka on pitkään sisältänyt kysymyksiä myös koskien asevelvollisuutta. Asevelvollisuuden nykymallilla on ollut laaja kannatus pitkään. Tämä pitää paikkansa erityisesti, kun nykyjärjestelmän vaihtoehtoiksi annetaan ammattiarmeijaan siirtyminen tai (miesten) valikointi palvelukseen: 2000-luvulla 63–82 % vastaajista on ollut nykyjärjestelmän kannalla (MTS 2024).

Nykyjärjestelmän kannatus on vähäisempää, kun sen vaihtoehdoksi asetetaan ammattiarmeijan lisäksi miesten ja naisten asevelvollisuus tai miesten ja naisten vapaaehtoinen asepalvelus. Yli puolet suomalaisista kannattaa tällöin nykyjärjestelmää, mutta Venäjän Ukrainaan kohdistaman hyökkäyssodan vuosina 2022–2024 miehiä ja naisia koskevan asevelvollisuuden kannatus on kasvanut 30 prosenttiin vastaajista (Kuvio 2). Suhteellisesti suurinta kannatus on nuorten aikuisten (25–34-vuotiaiden) ja korkeakoulutettujen keskuudessa. Naisten ja miesten yleiseen, varusmies- tai siviilipalveluna suoritettavaan kansalaispalvelukseen suhtautuu myönteisesti 60 % suomalaisista (MTS 2024).

Kuvio 2: Suomen puolustusjärjestelmä ”Pitäisikö Suomen puolustusjärjestelmän mielestänne perustua...” (MTS 2024)

Kohti naisten vapaaehtoista asepalvelusta (1948–1995)

Suomen sotien jälkeisenä aikana eri toimikunnat, työryhmät ja komiteat ovat useaan otteeseen käsitelleet naisten roolia maanpuolustuksessa. Vuoden 1948 Puolustusrevisiosta vuoden 1986 Maanpuolustusopetuksen neuvottelukunnan muistioon saakka päälinja mietinnöissä oli varsin yhtenäinen: naisten ei katsottu soveltuvan aseellisiin tehtäviin, ja naisten asevelvollisuutta pidettiin vieraana suomalaiselle yhteiskunnalle. Naisten rooliiksi maanpuolustuksessa katsottiin pitkälti miesten vapauttaminen taistelutehtäviin naisten osallistuessa heille sopiviin tukitoimintoihin, kuten hoiva- ja huoltotehtäviin sekä väestönsuojeluun ja hallintoon. Mietinnöissä on toistuvasti todettu perustuslaillisen maanpuolustusvelvollisuuden onttous naisten kohdalla tarkemman lainsäädännön ja institutionaalisten rakenteiden puuttuessa. (Hart & Tallberg 2020.)

Muutos pitkään linjaan tapahtui Suomessa varsin nopeasti 1990-luvulla. Muissa Pohjoismaissa asepalvelus ja sotilasvirat avautuivat naisille omanlaisinaan prosesseina muutama vuosikymmen Suomea aikaisemmin. Tanskassa naisten pääsy sotilastehtäviin alkoi 1962 ja Norjassa poliittinen prosessi samaan suuntaan 1970. (Ahlbäck 2021). Ruotsissa esitettiin jo 1960-luvulla sukupuolineutraalia asevelvollisuutta ja naisten pääsyä upseerivirkoihin. Taustalla olivat liberaalit pyrkimykset oikeuksien ja velvollisuuksien tasa-arvoon sekä työvoimatarpeet niin puolustusvoimissa kuin yhteiskunnassa laajemminkin. Kun henkilöstötarpeet eivät enää kirittäneet naisten päästämistä sotilastehtäviin, kaikkinaisen sukupuolten tasa-arvon edistäminen oli ehtinyt iskostua Ruotsin kansallisen identiteetin osaksi, mikä edisti naisten asemaa myös asevoimissa. (Persson & Sundevall 2019.)

Yhteiskunnalliset ja poliittiset prosessit, jotka Suomessa johtivat naisten vapaaehtoiseen asepalvelukseen 1995 antavat peilauspinnan viimeisten 30 vuoden aikana käydyille keskusteluille asevelvollisuudesta. Ahlbäck (2021) löytää kolmesta tekijästä selityksen Suomen muita Pohjoismaita myöhäisemmälle kehitykselle kohti sotilasammattien avautumista naisille. Ensinnäkin Suomessa ei ollut työvoimapulaa, joka muualla joudutti naisten siirtymistä työelämään ja herätti kysymyksiä myös sotilasammattien osalta. Toisekseen suomalaisnaiset eivät osallistuneet vapaaehtoiseen maanpuolustustoimintaan samassa mitassa kuin verrokimaissa. Kolmanneksi Suomessa ei ollut naisjärjestöä, joka olisi vahvasti ajanut muutosta. Feministiset ja vasemmistolaiset naisjärjestöt olivat lähellä rauhanliikettä ja suhtautuivat penseästi naisten militarisointiin. Lotta Svärd -järjestön lakkauttaminen 1944, suometuneisuuden aika sekä stereotyyppiset käsitykset maanpuolustuksen sukupuolittuneesta työnjaosta eivät olleet omiaan edistämään naisten pääsyä sotilastehtäviin.

Suomessa naisten vapaaehtoista asepalvelusta ja sotilasammatteihin pääsyä edelsi naisten pääsy Yhdistyneiden kansakuntien (YK) rauhanturvatehtäviin 1991. Ovea rauhanturvatehtäviin raotettiin pienellä yksityiskohdalla hallituksen esityksessä Suomen osallistumisesta YK:n rauhanturvaamistoimintaan (HE 193/1983.) Rauhanturvaamishenkilöstöä määrittelevässä kohdassa rauhanturvaorganisaation kooksi haluttiin säätää enintään 2 000 henkilöä aiemman 2 000 miehen sijasta. Laajan konsensuksen lakiesityksestä rikkoivat Suomen Kansan Demokraattinen Liitto (SKDL) sekä tasa-arvoasiain neuvottelukunta (TANE) käynnistäen julkisen keskustelun siitä, tulisiko uudistus sukupuolten tasa-arvoa. Esityksen puolustajat vetosivat siihen, että naisten pääsy heiltä suljettuun rauhanturva-toimintaan – vaikkakin aseettomina ja vailla sotilaskoulutusta – olisi askel kohti tasa-arvoa

monien muiden maiden perässä. TANE:n mukaan naisten sulkemista palvelustehtävistä konfliktialueilla ei kuitenkaan voinut pitää loukkauksena naisten ihmisoikeuksia ja perusvapauksia kohtaan. (Holli 1999; Ahlbäck 2021, 7.)

Lakimuutoksen taustalla oli myös tarve saada hoito- ja palvelualojen ammattilaisia rauhanturvajoukkoihin. Naisten ja maanpuolustuksen historiassa toistuu asetelma, jossa naiset korvaavat tai täydentävät miesten sotilasorganisaatiota. Lotat toimivat Suomen sotien aikana vapauttaen miehiä aseellisiin tehtäviin ja kotirintamalla naiset ottivat hoitaakseen miesten aiemmin tekemiä töitä, myös aseteollisuudessa. YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselman (UNSCR) 1325 Naiset rauha ja turvallisuus hengessä naisten määrän lisäämistä rauhanturva- ja kriisinhallintatoiminnassa on perusteltu muun muassa naisten oletetuilla kyvyillä toimia miehiä paremmin paikallisten siviilien – erityisesti naisten ja lasten – kanssa konfliktialueilla ja konfliktien jälkeen yhteiskunnan jälleenrakentamisessa. 2020-luvulla naisten määrää vapaaehtoisessa asepalveluksessa pyritään lisäämään, kun palveluskelpoisten ja -haluisten miesten määrät laskevat. Kuten Holli (1999, 242) oman aineistonsa pohjalta nostaa esiin, tasa-arvo päättyy näissä keskusteluissa usein retoriseksi välineeksi, jolla ajetaan muita tarkoituksia, olivatpa ne pasifistisia, militaristisia tai institutionaalisia.

Naisten ja maanpuolustuksen historiassa toistuu asetelma, jossa naiset korvaavat tai täydentävät miesten sotilasorganisaatiota.

Sukupuolittuneessa turvallisuustyönjaossa naisilla on siis usein ollut miehiä korvaava tai täydentävä rooli. Toinen toistuva piirre on, että kun naiset pyritään osallistamaan maanpuolustukseen, siirrytään sotilaallisesta toiminnasta sellaisten käsitteiden käyttöön kuin laaja turvallisuus, kokonaisturvallisuus ja kokonaismaanpuolustus. Näiden konseptien puitteissa sukupuolittunutta turvallisuustyönjakoa ei ole tarvetta radikaalisti kyseenalaistaa. Vielä ensimmäinen naispuolinen puolustusministeri Elisabeth Rehnkin, asettaessaan toimikunnan pohtimaan naisten asepalvelusta, korosti itse aiempien komiteoiden tapaan naisten maanpuolustustietämyksen ja turvallisuuspoliittisen tietoisuuden lisäämistä, naisten kriisivalmiutta ja osallistumista maanpuolustukseen muissa kuin aseellisissa ja taistelutehtävissä. Vaikuttaa siltä, että kun turvallisuuden ja maanpuolustuksen käsitteet ymmärretään laajemmin, niistä aletaan löytää enemmän naisille sopiviksi miellettyjä tehtäviä.

Suomessa vuonna 1992 asetettu Naiset ja sotilaallinen maanpuolustus –toimikunta teki pohjatyön hallituksen esitykselle naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta, jonka ensimmäiset naiset aloittivat 1995. Toimikunnan puheenjohtajana toiminut Kaarina

Buure-Hägglund on muistelmissaan (2001) kuvannut vastahankaa, jota ilmeni niin hallituksen, tasa-arvovirkamiesten kuin toimikunnan jäsentenkin taholta: kun toimikunta vastustuksesta huolimatta oli nimitetty, naisten osallistumista asepalvelukseen vastustettiin vetoamalla yhteiskunnan militarisoitumiseen, naisten hyväksikäyttöön Puolustusvoimien maineen parantajina, naisten asepalveluksen tuottamaan epätasa-arvoon naisten välillä ja siihen, että vapaaehtoinen asepalvelus tuottaisi vääränlaista tasa-arvoa, kun palvelus ei miehille ole vapaaehtoista. Puolustusvoimissakaan ei ollut yhtenäistä näkemystä siitä, oliko naisten sotilaskouluttaminen tarpeellista. Upseeristossa monet vetivät rajan siihen, ettei naisia tulisi kouluttaa taistelutehtäviin.

Kun toimikunta oli luovuttanut naisten vapaaehtoista asepalvelusta koskevan mietintönsä ja lausuntokierroksen osallistujista 2/3 puolsi tehtyjä esityksiä, ministeri Rehn lähti ajamaan uudistusta. Suuri osa kansanedustajista, hallituksen keskustaministereitä myöten, oli vielä hallituksen esitystäkin vastaan – äänestykseen saakka. Helmikuussa 1995 lakiesitys kuitenkin lopulta hyväksyttiin eduskunnassa äänin 103–66.

Positiiviset kokemukset naisten mukanaolosta asevoimissa muissa maissa, ennen kaikkea Ruotsissa, vaikuttivat Suomen sotilaallisen ja poliittisen johdon mielenmuutokseen (Ahlbäck 2021, 11). Naisten vapaaehtoisen asepalveluksen käynnistymisen voi nähdä kytkeytyvän tasa-arvon ja maanpuolustuksen laajempiinkin virtauksiin. Suomessa esimerkiksi naispappeus hyväksyttiin 1986. Neuvostoliiton hajoamisen myötä Pariisin rauhansopimusta tulkittiin uudelleen, mikä käynnisti 1990-luvun alussa vapaaehtoisen maanpuolustuksen uuden järjestäytymisen (Pylkkänen 2023). Naisten vapaaehtoinen asepalvelus ja vapaaehtoinen maanpuolustustoiminta nais erityisine koulutusmahdollisuuksineen ovat yhdessä muodostaneet väylän naisten osallistumiselle maanpuolustukseen 2000-luvulla.

2.2 Keskustelut asevelvollisuuden kehittämisestä 2000-luvulla

Siilasmaan asevelvollisuustyöryhmä

Valtioneuvoston selonteko Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2009 jatkoi pitkää linjaa, jossa asevelvollisuus on toistuvasti todettu maanpuolustuksen peruspilariksi. Selonteko kiinnitti huomiota asevelvollisuuden laajoihin yhteiskunnallisiin vaikutuksiin. Erityisesti niitä ja asevelvollisuusjärjestelmän toimivuuteen vaikuttavia yhteiskunnallisia kehityskulkuja arvioimaan asetettiin Risto Siilasmaan johtama asevelvollisuustyöryhmä. Se toimi vuosina 2009–2010 ja jatkoi myöhemminkin aihepiirin seurantaa. Työryhmän painoarvoa lisäsi sen tueksi perustettu laaja-alainen neuvottelukunta. Työryhmän työskentelyyn sisältyi laaja selvitysosio, jossa käytiin läpi asevelvollisuuden vaikutuksia ja vaikutusmekanismeja suhteessa puolustuskykyyn ja Puolustusvoimien tehtävien hoitamiseen, yksilöiden palvelusmotivaatioon, kansanterveyteen ja -talouteen, syrjäytymiseen ja kotoutumiseen. Suuresta kehitysehdotusten määrästä huolimatta työryhmä asettui vahvasti tukemaan olemassa olevaa järjestelmää. (PLM 2010.)

Asevelvollisuustyöryhmä totesi, ettei asevelvollisuutta ole tarpeen ulottaa naisiin, sillä miesten kouluttaminen tuottaa riittävän reservin. Työryhmä piti kuitenkin tärkeänä, että informaation saatavuutta naisille vapaaehtoisen asepalveluksen suorittamiseksi helpotetaan

ja naisia tulee tukea asepalvelukseen osallistumisessa. Työryhmä katsoi, että naisille olisi oltava kutsunnoissa lyhyt eriävä osuus. Jo tuolloin kutsuntajärjestelmää haluttiin muuttaa siten, että se tavoittaisi jossain muodossa koko ikäluokan jo 16–17-vuotiaina. Vain harvoin on huomioitu, että miesten asevelvollisuudella on turvallisuusalaa laajasti sukupuolittava vaikutus (Tallberg 2010). Siilasmaan työryhmä piti kuitenkin naisten osallistumista asepalvelukseen tärkeänä myös siksi, että se tukisi naisten osuuden kasvua poliisissa, kriisinhallintatehtävissä ja Rajavartiolaitoksessa.

Aseistakieltäytyminen

Väkivallan vastainen vakaumus aseellisesta palveluksesta kieltäytymisen perusteena on Jukka Kekkonen (2013) mukaan saanut entistä enemmän tilaa aseettoman palveluksen ja siviilipalveluksen historian aikana. Aseistakieltäytymisen oikeus on joiltakin osin vahvistunut sekä kansainvälisessä että suomalaisessa oikeudellisessa kontekstissa (Kekkonen 2013), mutta ihmisoikeuksien näkökulmasta suomalainen lainsäädäntö ja toimintatavat ovat saaneet myös kritiikkiä. YK:n ihmisoikeuskomitea ja -neuvosto sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ovat toistuvasti kiinnittäneet huomiota siviilipalvelusta koskeviin epäkohtiin sekä heikkoon tiedottamiseen oikeudesta kieltäytyä aseista ja vaihtoehtoista asevelvollisuuden suorittamisesta. Jehovan todistajien vapauttaminen asevelvollisuudesta vuonna 1985 päättyi lakimuutokseen 2019. Sen sijaan, että uusi laki (Laki 2019) olisi aiemman kritiikin ja suositusten mukaisesti laajentanut vapautuslain soveltamisalaa koskemaan muitakin vakaumuksia, vapautuslaki kumottiin Jehovan todistajienkin osalta. (Ihmisoikeuskomitea 2021; HE 139/2018; ks. Kekkonen 2013.)

Kansalaispalvelus

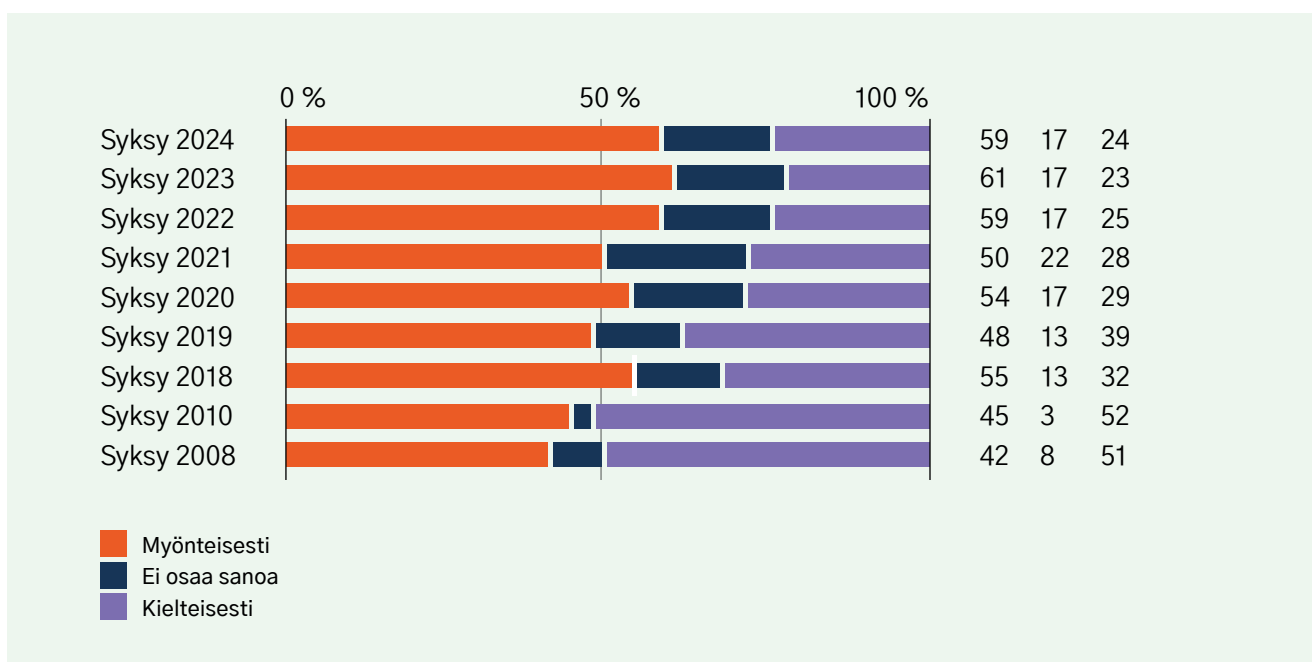
Aika ajoin kansalaisille on haettu uutta roolia yhteiskunnallisessa turvallisuustyönjaossa pohtimalla Puolustusvoimien tehtävien muuttamista tai uudenlaisia kansalaisvelvollisuuksia, jotka palvelisivat turvallisuuden tuottamista asevelvollisuutta moninaisemmin (ks. Mäkinen 2012 & 2013; YEK56 2014). Kansalaispalveluskeskusteluihin liittyy monenlaisia toiveita ja epäilyksiä sekä kritiikkiä. Kansalaispalveluksen on toivottu ratkaisevan asevelvollisuuden tasa-arvo-ongelman, luovan uutta kansallista yhtenäisyyttä ja solidaarisuutta yksilökeskeiseen nyky-yhteiskuntaan, ehkäisevän syrjäytymistä ja sitouttavan aiempaa kattavammin nuoret yhteiskuntaan niin sanotusti ottamalla koppia koko ikäluokasta perus- ja toisen asteen koulutuksen jatkona. Toisinaan painopiste on ollut julkisen sektorin resurssiainekkojen tilkitsemisessä ilmaisella kansalaistyövoimalla.

Ajatus kansalaisvelvollisuuksien laajentamisesta on radikaali aikana, joka korostaa yksilön vapautta.

Monissa länsimaissa asepalveluksen lakkauttaminen on ollut sopusoinnussa kansalaisten oikeuksia ja valinnanvapautta korostaneiden ajatussuuntien kanssa. Toisin kuin Suomessa, monissa ammattiarmeijoiden maissakin asevelvollisuus on olemassa, mutta se ei tarkoita rauhanaikaista (miesten pakollista) sotilaskoulutusta, vaan esimerkiksi palvelusvelvollisuutta ainoastaan sodan aikana.

Ajatus kansalaisvelvollisuuksien laajentamisesta on radikaali aikana, joka korostaa yksilön vapautta. Toisaalta ainakin Suomessa kansalaispalvelukseen tai naisten asevelvollisuuteen myönteisesti suhtautuminen resonoi yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevien ajattelu- ja puhetapojen kanssa: kaikkien tulisi tehdä tasapuolisesti jotain yhteiskunnan hyväksi muutenkin kuin työn ja veronmaksun muodossa. Yhdenvertaisuustavoitteet, eurooppalaisen turvallisuusympäristön muutos ja kansalaispalvelusajatusten tunnettuuden lisääntyminen ovat mielipidekyselyissä näkyneet kansalaispalveluksen kannatuksen hienoisena kasvuna ja vastustuksen selkeänä vähenemisenä (Kuvio 3).

Kuvio 3: Suomalaisen suhtautuminen yleiseen kansalaispalvelukseen (MTS 2024).⁵

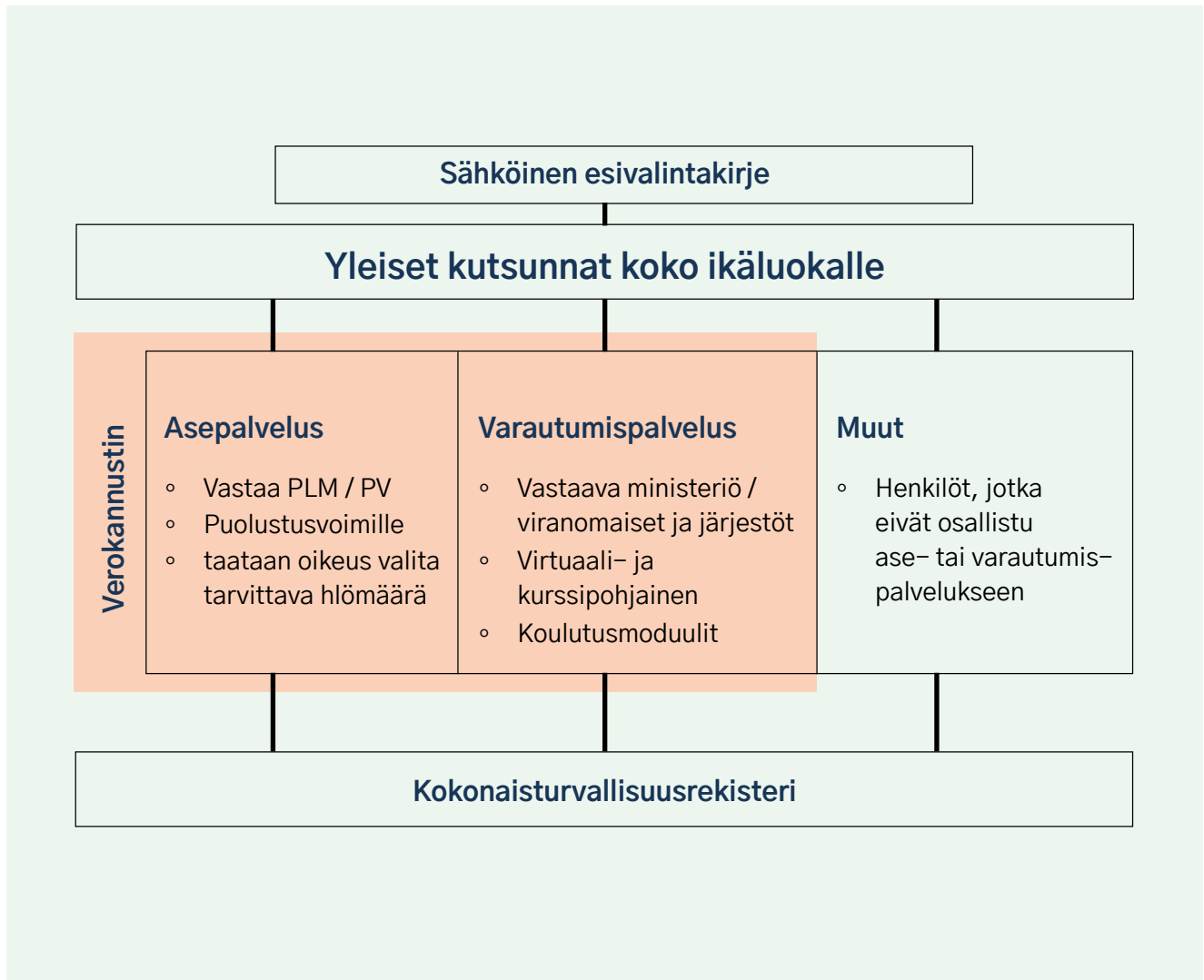

Kun kansainvälisiä esimerkkejä tai muitakaan selkeitä malleja ei ollut, julkinen keskustelu kansalaispalveluksesta oli pitkään haparoivaa. Keväällä 2018 Elisabeth Rehn Bank of Ideas -ajatushautomo julkaisi selvityksen kansalaispalveluksen mahdollisuuksista tukea maanpuolustusta ja kokonaisturvallisuutta. Selvityksen ajatuksia kärjistäen voisi kysyä, että mikäli turvallisuus- ja puolustuspolitiikassa kokonaisturvallisuuden konseptia pidettäisiin keskeisenä johtajatuksena, eikö kansalaisten osallistumista siihen voisi kehittää ja lisätä organisoimalla osallistumisvelvollisuudet uudella tavalla.

⁵ Kysymyksen alkuperäinen muotoilu: ”Miten suhtaudutte siihen, että Suomessa siirryttäisiin sekä miehiä että naisia koskevaan yleiseen kansalaispalvelukseen, joka voitaisiin suorittaa joko siviili- tai varusmiespalveluna?” (MTS 2024)

Ajatushautomon selvityksessä esitetyn mallin ytimessä olivat 1) uudentyyppiset kutsunnat sekä miehille että naisille kokonaisturvallisuuspäivän muodossa, 2) vaihtoehtoisina palvelumuotoina ase- ja varautumispalvelus sekä 3) kokonaisturvallisuusrekisteri mahdollistamassa kansalaisten laajemman osallistumisen viranomaisten tukemisessa (kuvio 4). Kuten selvityksessä todettiin, esitetty kokonaisuus oli velvollisuusperusteinen: ”Molemmista palvelumalleista kieltäytyjille voitaisiin määrätä jokin seuraus. Vapausrangaistuksesta kuitenkin luovuttaisiin.” (Bank of Ideas 2018, 28).

Kuvio 4: Kansalaispalvelusmalli (Bank of Ideas 2018, 27)

Kansalaispalvelusmalli pähkinänkuoressa

(Bank of Ideas 2018, 4)

- Kansalaispalvelus tarkoittaisi asepalvelusta ja nykyisen siviilipalveluksen korvaavaa varautumispalvelusta.
- Kansalaispalvelusvelvollisuuden suoritus kolmella eri tavalla:
 - osallistumalla asepalvelukseen,
 - osallistumalla varautumispalvelukseen tai
 - maksamalla veroa (verovähennys velvollisuuden suorittajille tiettyyn ikään saakka).
- Puolustusvoimille oikeus valita soveltuvaksi katsomansa henkilömäärä asepalvelukseen puolustuskyvyn takaamiseksi.
- Asevelvollisuuslaki muutettaisiin laiksi kansalaispalvelusvelvollisuudesta. Laki koskisi kaikkia 18–30-vuotiaita Suomen kansalaisia.
- Varautumispalvelus tukemaan yhteiskunnan siviilivalmiutta ja -varautumista.
 - Suoritus 30 ikävuoteen mennessä osallistumalla kursseille, joista muodostettaisiin koulutusmoduuleja.
 - Soveltuvin osin virtuaalisena ja pisteytykseen perustuvana.
- Koko ikäluokka yleisiin, kaksivaiheisiin kutsuntoihin.
 - Ensimmäisessä vaiheessa verkossa sähköinen kyselylomake, jossa kerättäisiin perustietoa ikäluokasta.
 - Toisessa vaiheessa kutsuntatilaisuus kokonaisturvallisuuspäivän muodossa.
- Asevelvollisuusrekisteristä laajempi kokonaisturvallisuusrekisteri: myös varautumispalveluksen suorittaneet viranomaisten tueksi häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa.

Elisabeth Rehn Bank of Ideas –ajatushautomon selvitys toi keskustelun pohjaksi konkreettisen mallin, vaikka siihen ei sisältynytkään vastauksia kaikkiin kysymyksiin. Puolustusministeri Jussi Niinistön kielteinen suhtautuminen kansalaispalvelukseen sekä Turvallisuuskomitean tekemä kysely ministeriöille kansalaispalveluksen tarpeesta olivat omiaan vaimentamaan keskustelun kansalaispalveluksesta. Valtioneuvostoa ja ministeriöitä laajoissa kokonaisturvallisuuteen liittyvissä asioissa avustavan Turvallisuuskomitean kyselyssä kymmenen kahdestatoista ministeriöstä totesi kysyttäessä, etteivät ne nähneet ”tarpeellisena kokonaisturvallisuutta palvelevan koulutuksen toteuttamista. Maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalalla tarpeita tunnistettiin metsänhoidollisissa tukitehtävissä ja sisäministeriön hallinnonalalla pelastustoimen koulutuksessa.” (Turvallisuuskomitea 2019, 2.) Ministeriöiden vastauksissa viitattiin myös resurssipuutteisiin syynä haluttomuudelle järjestää kansalaispalveluskoulutusta.

Kansalaispalvelukseen liittyvien erilaisten oletusten ja odotusten voi katsoa painottavan yhtäältä kokonaisturvallisuutta, toisaalta resilienssiä ja henkistä kriisinkestävyyttä. Tämä jako näkyy myös Turvallisuusneuvoston selvityksessä, jossa todettiin: ”Vaikka ministeriöt eivät tunnistanee selvityksen toimeksiannon mukaista suoranaista tarvetta koko ikäluokan kouluttamiseen ja sen mahdollisesti tuottamaan häiriötilanteiden tai poikkeusolojen henkilöreserviin, useissa vastauksissa korostettiin yksilöiden osaamista ja resilienssiä tukevan koulutuksen merkitystä.” (Turvallisuuskomitea 2019, 2.)

Kokonaisturvallisuuden kehityksessä kansalaispalvelus osallistaisi kansalaiset entistä laajemmin turvallisuuden rakentamiseen erilaisissa tehtävissä, joihin he palveluksessa saisivat koulutuksen. Resilienssin ja henkisen kriisinkestävyyden kehityksessä kansalaispalveluksen tavoitteita ovat pikemminkin kansalaistaitojen, omavoimaisuuden ja sosiaalisen koheesion vahvistaminen sekä näiden kasvattama turvallisuuden tunne. Painopisteet johtavat hyvin erilaisiin skenaarioihin ja kysymyksiin kansalaispalveluksen tarpeesta ja toteutuksesta sekä sen tuottamasta turvallisuudesta. Siirretäänkö kansalaispalvelusvelvollisten kontolle joitakin yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen tehtäviä, joihin nykyisin varaudutaan muilla tavoin, vai katsotaanko, että kansalaisten ja yhteisöjen omassa varautumistoiminnassa rakentuvaa turvallisuutta tulisi tukea koulutuksella, jopa velvollisuusjärjestelmään tukeutuen?

Asevelvollisuuskomitea ja kutsuntatyöryhmä

Sanna Marinin hallituksen hallitusohjelman (VNK 2019) mukaisesti asetettiin laajapohjainen parlamentaarinen komitea selvittämään yleisen asevelvollisuuden kehittämistä ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttämistä. Komiteaa johti Ilkka Kanerva. Siilasmaan työryhmän selvitystyö (PLM 2010) oli sen verran laajaa ja tuoretta, ettei kymmenen vuotta myöhemmin nimitetty asevelvollisuuskomitea tehnyt vastaavaa, vaan keskittyi tehtävänantonsa mukaisesti arvioimaan nykyjärjestelmää ja sen kehittämismahdollisuuksia. Avainasoina olivat operatiivinen lisäarvo, maanpuolustusvelvollisuus, maanpuolustustahto ja yhdenvertaisuus. (VNK 2021b.)

Vaikka julkinen keskustelu työryhmän ympärillä koski pitkälti sukupuolten tasa-arvoa ja naisten laajempaa osallistumista maanpuolustukseen, komitean työskentelyssä nämä jäivät melko lailla sivuun, samoin kuin kansalaispalveluksen pohdinta. Miesten yleisen asevelvollisuuden ja sukupuolten tasa-arvon suhdetta komitea pohti todeten tasa-arvokehityksen tuottamat muutospaineet ja sen, ettei tasa-arvo ole yksiselitteinen arviointikriteeri naisten vapaaehtoiselle asepalvelukselle:

”Keskustelu asevelvollisuuden tulevaisuudesta on vireillä, erityisesti nuoremmissa ikäluokissa. Keskeisin suunnan muutokseen vaikuttava tekijä on sukupuolten tasa-arvokäsitysten muuttuminen. Tasa-arvoargumentilla yhtäältä kannatetaan ja toisaalta vastustetaan nykyistä järjestelmää. Siinä missä naisten vapaaehtoinen asepalvelus edustaa toiselle pragmaattista tasa-arvon lisäämistä, on se toiselle keskeinen tasa-arvoeroa alleviivaava periaatteellinen ongelma: se mikä on toiselle pakko, on toiselle mahdollisuus.”
(VNK 2021b, 51.)

Asevelvollisuuskomitean työn konkreettisin ja ensimmäisten joukossa toteutusta kohti edennyt ehdotus koski koko ikäluokan yhteisiä kutsuntoja. Puolustusministeriö asetti 2022 työryhmän pohtimaan kutsuntajärjestelmän kehittämistä. Poikkihallinnollisen virkamies-työryhmän toimikausi oli 1.9.2022–31.12.2023 (PLM 2024a). Kutsuntatyöryhmän esityksessä kutsuntaprosessi on kaksiosainen. Ensimmäinen vaihe koostuu maanpuolustuspäivästä oppilaitoksissa sekä opiskeluterveydenhuollossa tehtävistä terveystarkastuksista, jotka koskevat koko ikäluokkaa. Toinen vaihe on asevelvollisia ja naisten vapaaehtoiseen palvelukseen hakeutuvia koskeva kutsuntatilaisuus, jossa päätetään palveluskelpoisuudesta sekä palveluspaikasta ja -ajankohdasta. Prosessin rinnalla kulkevat monialaisen palvelujärjestelmän tukipalvelut nuorille.

Työryhmä kertoi tarjoavansa ”päätöksentekijöille uutta tasa-arvoisempaa kutsuntaprosessia”. Tasa-arvo tarkoitti työryhmän raportissa sitä, että koko ikäluokalle tarjottaisiin samansisältöiset terveystarkastukset ja naisten määrä vapaaehtoisessa asepalveluksessa lisääntyisi tiedon lisääntyessä. Toisen asteen oppilaitoksiin tuotavaa maanpuolustuspäivää työryhmä perusteli maanpuolustustietämyksen lisäämisellä kaikkien nuorten keskuudessa vain kutsuntaikäisten miesten sijasta.

Opiskeluterveydenhuollon terveystarkastuksen ja kutsuntoja edeltävän terveystarkastuksen yhdistämistä perusteltiin resurssien käytön tehostamisella, tarkastusten laadun ja kattavuuden parantamisella sekä nuorten yhdenvertaisuuden lisäämisellä. Terveystarkastusten yhteensovittamisen haasteisiin kuuluu niiden tavoitteiden eriävyys. Opiskelijan terveys ja hyvinvointi on erilainen tavoite kuin varusmieskoulutuksessa sekä poikkeusolojen aikana vaadittava toiminta- ja suorituskky:

”Terveystarkastuksen sisältöjen yhteisenä nimittäjänä olisi toimintakyky-
lähtöisyys sekä myös tarkastuksen sukupuolisensitiivisyys. Myöhemmin
selvitettäväksi vielä jää, laadittaisiinko esitys palveluskelpoisuudesta kaikille
naisille, vai ainoastaan heille, jotka ilmoittavat haluavansa vapaaehtoisena
asepalvelukseen.” (PLM 2024a, 50–51).

Joulukuussa 2024 valmistuneessa valtioneuvoston puolustuselonteossa (PLM 2024b) viitataan asevelvollisuuskomitean työhön tavalla, jonka voi kenties tulkita optioksi kehittää järjestelmää suuntaan, jossa asevelvollisuus koskisi jatkossa kaikkia sukupuolia: ”Asevelvollisuusjärjestelmää kehitettäessä edistetään mahdollisuuksia ja luodaan askelmerkkejä, joilla voidaan paremmin jakaa vastuuta maanpuolustuksesta koko ikäluokalle” (PLM 2024b, 76). Selonteon keskeinen kirjaus koskee kuitenkin keinoja edistää ja lisätä naisten hakeutumista nimenomaan vapaaehtoiseen asepalvelukseen.

3 Kohti tasa-arvoisempaa asevelvollisuutta?

Tarkasteltaessa maanpuolustusta sukupuolinäkökulmasta, on syytä hahmottaa kolme toisiinsa kytkeytyvää kokonaisuutta ja näkökulmaa. Tämän selvityksen keskiössä on kysymys suomalaisesta **asevelvollisuudesta** ja siitä, miten se velvoittaa ja kohtelee eri sukupuolia edustavia kansalaisia. Toinen näkökulma koskee **tasa-arvon kokonaisuutta Puolustusvoimissa**: miesten ja naisten jakaumaa ja asemaa henkilöstössä, johtamista, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asemaa, tasa-arvo-ongelmia ja -toimenpiteitä sekä organisaatiokulttuuria ja organisaation rakenteita. Kolmas kokonaisuus muodostuu **kansainvälisen politiikan ja yhteistyön vaatimuksista ja vaikutteista**. Ne Yhdistyneiden kansakuntien (YK) turvallisuusneuvoston julkilausumat – keskeisimpänä päätöslauselma 1325 –, jotka korostavat sukupuolinäkökulmaa rauhan ja turvallisuuden rakentamisessa, ohjaavat kiinnittämään laajasti huomiota erityisesti naisten rooliin turvallisuusalalla ja kriisinhallinnassa. Suomen Nato-jäsenyyden myötä puolustushallinnon alalla paine sukupuolinäkökulman valtavirtaistamiseen tulee kasvamaan ja panostus operatiiviseen gender-toimintaan lisääntymään.

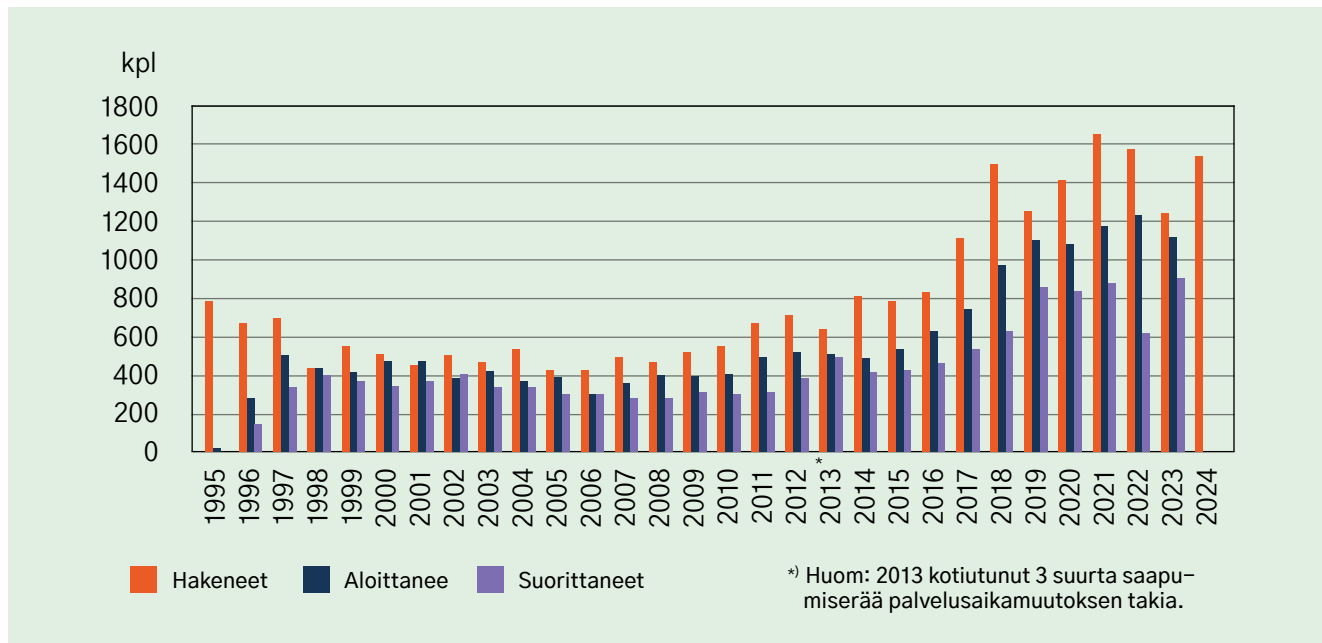
3.1 Naiset ja asepalvelus – tasa-arvoa määrällä vai muutoksilla?

Asevelvollisuuden ja sukupuolten tasa-arvon problematiikka kietoutuu monin tavoin siihen sukupuolittuneeseen todellisuuteen, jossa Puolustusvoimissa ja varusmieskoulutuksen arjessa eletään. Tästä näkökulmasta keskeisiä elementtejä ovat naisten pienemmästä osuudesta koituva vähemmistöasema niin varusmiesten kuin kantahenkilökunnankin keskuudessa, vapaaehtoisuus naisten asepalveluksen perustana sekä Puolustusvoimien sukupuolittunut kieli.

Naisten vapaaehtoinen asepalvelus tarkoittaa, että naiset voivat hakea samaan varusmieskoulutukseen ja -palvelukseen, jonka miehet suorittavat osana asevelvollisuuttaan. Naisten palvelus on kuitenkin vapaaehtoista vain lähtökohdiltaan. Kolmenkymmenen ensimmäisen palvelusvuorokauden aikana naiset voivat keskeyttää palveluksensa ilman syytä, mutta mikäli he jatkavat palvelusta tämän aikamäärän jälkeen, he ovat asevelvollisia miesten tapaan.

Koko naisten vapaaehtoisen asepalveluksen 30-vuotisen historian ajan naisten osuus kaikista varusmiespalveluksen suorittaneista on vuositasolla pysynyt alle viidessä prosentissa. Vaikka suomalaisten ikäluokkien koko on pienentymässä, viimeisen 15 vuoden aikana naispuolisissa hakija- ja suorittajamäärissä on tapahtunut kasvua (kuvio 5).

Kuvio 5: Naisten vapaaehtoinen asepalvelus 1995–2024 (Lähde: Pääesikunta)⁶

Tasa-arvoa ei saavuteta organisaatioissa pelkällä miesten ja naisten määrällisten osuuksien tasaamisella. On kuitenkin selvää, että naisten vähemmistöasema varusmiespalveluksessa on kytköksissä naisten suoranaiseen syrjintään, kuten kiusaamiseen ja häirintään, sekä naisten palveluksessa kokemiin haasteisiin, liittyvät ne sosiaalisiin suhteisiin palveluksessa, psyykkiseen jaksamiseen, terveysongelmiin ja loukkaantumisiin, koulutus- ja majoitusjärjestelyihin tai vaatetukseen ja varusteisiin.

Puolustusvoimien toiminnassa ja kirjauksissa sukupuolten tasa-arvo on oma kokonaisuutensa, mutta sukupuoli on myös yksi tekijä moninaisuuden ja yhdenvertaisuuden tarkasteluissa. Syrjinnän ja epäasiallisen käytöksen ehkäisy on nostettu omaksi ohjeistetuksi kokonaisuudekseen (PV 2024a). Moninaisuutta tarkastelevissa kokonaisuuksissa sukupuolen ohella huomiota on kiinnitetty erityisesti kielitaustoihin, ihonväriin, uskontoon, ikään ja perhetilanteeseen sekä seksuaaliseen suuntautumiseen ja terveydentilaan (PV 2013).

Palvelusympäristönä Puolustusvoimat on vahvasti miesenemmistöinen sekä kantahenkilökunnan että varusmiesten osalta. Puolustusvoimien henkilöstömäärä on reilut 13 000. Naisten osuus Puolustusvoimien kokonaishenkilöstöstä on hieman alle viidennes (PV 2024c). Upseerinaisten määrä oli yhä vuoden 2024 lopussa alle 100 ja heidän osuutensa upseeristosta 3 % (Taulukko 1). Puolustusvoimissa työskentelee noin 4 600 siviiliä erilaisissa tehtävissä esimerkiksi informaatioteknologian, tekniikan, terveydenhuollon, hallinnon sekä viestinnän parissa. Noin puolet siviilihenkilöstöstä on naisia. 2000-luvun alun rakennemuutosten myötä siviilityöntekijöiden ja naisten osuudet henkilöstöstä ovat vähentyneet⁷, kun tukitoimintoja on ulkoistettu ja toimintaa tehostettu kumppanuuksien avulla (Tallberg 2009).

⁶ Kaavio on helposti tulkittavissa väärin: vuosikohtaisista pylväiköistä ei ole pääteltävissä, kuinka moni hakeneista ja aloittaneista suorittaa palveluksen. Hakeutuneet määrätään palvelukseen kolmelle seuraavalle vuodelle ja edelleen palvelukseen määräämisen jälkeen monet hakevat palveluksen aloittamisajankohdan muutosta. Näin ollen tietyinä vuonna palvelukseen hakeutuneet, palveluksen aloittaneet ja se suorittaneet eivät ole samoja henkilöitä keskenään.

⁷ Naisten osuus puolustusvoimien kokonaishenkilöstöstä oli vuonna 1999 27 %, 2007 24 % ja 2023 19 % (Tallberg 2009; Puolustusvoimat 2024d).

Taulukko 1: Naisten lukumäärä ja osuus Puolustusvoimien henkilöstöryhmästä vuosina 2019–2023 (PV 2024d)

Vuosi	Siviilit	Aliupseerit	Upseerit	Erikoisupseerit	Opistoupseerit	Sopimussotilaat
2023	2 026 (43,8 %)	261 (8,4%)	98 (3,2 %)	28 (3,4 %)	11 (1,1 %)	64 (15,3 %)
2022	1 978 (43,9 %)	252 (8,3%)	94 (3,1 %)	22(2,8 %)	11 (1,0 %)	81 (19,1 %)
2021	1 945 (45,3 %)	238 (8,0 %)	84 (2,8 %)	17 (2,2 %)	10 (0,9 %)	64 (16,9 %)
2020	1 922 (45,4 %)	220 (7,9 %)	84(2,8 %)	17(2,2 %)	9 (0,7 %)	79 (17,8 %)
2019	1 885 (46,0 %)	201 (7,6 %)	80(2,7 %)	19 (2,5 %)	10 (0,7 %)	39 (15,4 %)

Puolustusvoimissa ja varusmieskoulutuksessa tehtyjen tasa-arvoselvitysten mukaan naiset kokevat miehiä enemmän syrjintää, kiusaamista ja häirintää. Kokemuksissa korostuu epäasiallinen kohtelu vertaisten ja varusmiesjohtajien taholta, mutta havaittavissa on myös useita merkkejä epäasiallisen käyttäytymisen vähentymisestä vuosien varrella. Varusmieskoulutuksessa naisten syrjinnän syinä korostuvat sukupuoli, ulkonäkö ja fyysinen kunto. (Leinonen ym.2017; 2019; Tallberg & Rahikka 2021.) Vuonna 2011 kootun kyselyaineiston mukaan puolet naisvarusmiehistä koki, että miehiä arvostetaan naisia enemmän niin varusmiesjohtajina kuin miehistön jäsenenä sekä vertaisten että varusmiesjohtajien taholta (Leinonen ym. 2018, 17).

Miespuolisten varusmiesten ja kantahenkilökunnan jäsenten kokemuksia ja näkemyksiä naisten asepalveluksesta on tutkittu niukasti. Naisiin kohdistuu miesenemmistöisissä organisaatioissa usein pelkoja, toiveita ja odotuksia, jotka kuvaavat organisaatioiden sukupuolittuneita todellisuuksia. Mies- ja naisvarusmiesten yhteismajoitusta koskevassa tutkimusprojektissa (Tallberg & Rahikka 2021) on noussut esiin mm. joidenkin miesvarusmiesten toiveita erillisestä majoituksesta niin kutsutun perinteisen inttikokemuksen saamiseksi. Toisaalta yhteistuvissa majoittuvien naisvarusmiesten odotetaan ja koetaan tuovan miesten keskuuteen rauhaa, asiallisuutta ja siisteyttä.

Yksi tasa-arvotekijä varusmiespalvelukseen liittyen on asevelvollisuuden virallinen ja epävirallinen kieli. Molemmat ovat kehittyneet pitkän ajan kuluessa miesenemmistöisessä ympäristössä vastaamaan yhtäältä miesjoukkojen hallinnoinnin, toisaalta miesten keskinäisen vuorovaikutuksen tarpeisiin (Jokinen 2000). Erityisesti termin varusmies ympärillä on käyty keskustelua, ja osassa tiedotusvälineistä on käytössä termi varushenkilö. Puolustusvoimat on kirjannut henkilöstöstrategiaansa selvittävänsä vuoden 2025 kuluessa sukupuolineutraalin käsitteistön käyttöönoton mahdollisuuksia ja vaikutuksia Puolustusvoimissa (PV 2024b, 28).

3.2 Kansainväliset vaikutteet: YK ja Nato

Varusmiespalvelus on keskeinen rekrytointikanava turvallisuusalan ammatteihin ja tehtäviin. Sotilasammatteihin se on edellytys, mutta asepalvelus tarjoaa osaamista myös tuleville poliiseille, vartijoille ja muille turvallisuussektorille suuntautuville. Rauhanturvaamisen alkuajoista 1950-luvulta asti suomalaiset rauhanturvaajat ja kriisinhallintasotilaat ovat suurimmaksi osaksi olleet reserviläisiä. Asevelvollisuuden tuottama maanpuolustusosaaminen – tiedolliset ja taidolliset resurssit – saattaa ohjata myös kansalaisaktiivisuutta ja demokraattista osallistumista turvallisuus- ja puolustuspolitiikan aloilla, sekä asenteita ja luottamusta valtiollisia varautumis- ja puolustustoimintoja kohtaan. Kaiken kaikkiaan miesten yleinen asevelvollisuus ohjaa sukupuolittuneella tavalla toimijuutta turvallisuusalalla ja -kysymyksissä.

Gender-politiikka ei tarkoita vain toimintaa rauhanturvaamisen ja kriisinhallinnan kohdemaissa

YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselma 1325 Naiset, rauha ja turvallisuus vuodelta 2000 pyrkii vahvistamaan naisten roolia ja päätösvaltaa konfliktien ehkäisyssä, ratkaisemisessa ja rauhanrakentamisessa sekä lisäämään naisten turvallisuutta konflikteissa.⁸ Päätöslauselma on YK:n jäsenvaltioita velvoittava. Päätöslauselmaa koskevassa Suomen neljännessä kansallisessa toimintaohjelmassa vuosille 2023–27 (UM 2023) keskiössä ovat naisten toimijuuden vahvistaminen turvallisuuden eri prosesseissa sekä laajempi sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen. Toimintaohjelman viidestä tavoitteesta yksi on, että ”naisten merkityksellinen osallistuminen ja moninaisuus sekä sukupuolinäkökulma vahvistuvat turvallisuussektorilla, kriisinhallinnassa ja varautumistyössä”. Ensisijaisesti tämä tarkoittaa alan sukupuolijakauman tasapainottamista sekä moninaisuuden vahvistamista. Lisäksi toimintaohjelmaan on kirjattu toimenpiteitä ja vastuita sukupuolinäkökulman valtavirtaistamiseksi turvallisuussektorin ja kriisinhallinnan tutkimuksessa, koulutuksessa ja harjoitustoiminnassa (UM 2023, 57–59).

Edellisen eli Suomen kolmannen kansallisen Naiset, rauha ja turvallisuus -toimintaohjelman arviointiraportissa on korostettu, että erityisesti kansallisessa turvallisuus- ja varautumistyössä tulisi vahvemmin huomioida sukupuolinäkökulma. YK:sta ulkopolitiikan kautta turvallisuusorganisaatioihin suodattunut gender-politiikka ei siis tarkoita vain

⁸ Päätöslauselman 1325 lisäksi sitä täydentäviä YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselmia ovat UNSCR 1820 (2008); 1888 (2009); 1889 (2009); 1960; (2010); 2106 (2013); 2122 (2013); 2242 (2015); 2467 (2019); 2493 (2019). Päätöslauselmat korostavat mm. vasta- ja oikeustoimia koskien seksuaalista väkivaltaa sodankäynnin välineenä, miesten ja poikien osallistumista naisiin kohdistuvan väkivallan vastaiseen toimintaan sekä naisten roolin vahvistamista rauhanrakentamisessa.

sukupuolen laajasti huomioon ottavaa orientoitumista. Lisäksi määrilläänkin on merkitystä. Sotilaallisissa kriisinhallintaoperaatioissa palvelevien naisten osuus suomalaisjoukoissa on viime vuosina ollut 5–8 prosentin luokkaa. YK:n asettama tavoite on 15 prosenttia. Keskeinen edellytys tavoitteen saavuttamiselle on varusmieskoulutuksen käyneiden naisten määrän lisääminen.

Kahtakymmentäneljää Nato-maata koskevassa tutkimuksessa (Obradovic 2016) havaittiin, etteivät päättäjät ja sotilasjohto enää ole kiinnittyneet sukupuolittuneisiin rooleihin turvallisuustyönjaossa. Naisia integroidaan enenevässä määrin asevoimiin, minkä taustalla on kolme keskeistä vaikutinta. Ensiksikin sodankuvan ja sotateknologian muutokset ja sotiluuden ammatillistuminen ajavat asevoimia rekrytoimaan organisaation tarvitsemat osaajat miessukupuolta laajemmasta joukosta. Toisena tärkeänä ajurina ovat kansainvälisten sopimusten velvoitteet valtioille toteuttaa sukupuolten tasa-arvoa ja sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista asevoimissa. Monissa maissa myös toisen aallon feministisellä naisliikkeellä vaatimuksineen on ollut vaikutusta naisten pääsyyn sotilasorganisaatioihin ja -ammatteihin.

Suomi liittyi puolustusliitto Natoon keväällä 2023. Suomalaisten maanpuolustustahto ulottuu liittolaismaihin vahvana: vuonna 2024 suomalaisista 73 % oli sitä mieltä, että Suomen tulisi puolustaa toista Nato-maata, mikäli sinne hyökättäisiin. Nato-maiden keskiarvo oli kyselyssä 63 %. (Nato 2024a.) Nato-jäsenyys luo tarvetta muun muassa kasvattaa ammattisotilaiden määrää Puolustusvoimissa sekä sitouttaa reserviläisiä Naton valmiusjoukkoihin. Keväällä 2025 on käynnistynyt selvitystyö koskien tarpeita kasvattaa Suomen sodan ajan joukkojen kokoa erityisesti liittolaisjoukkojen toiminnan tukemiseksi Suomen alueella (ks. PLM 2024, 63).

Naton strategisessa konseptissa (Nato 2022) WPS-agenda (Women, Peace and Security) mainitaan ilmastonmuutoksen ja inhimillisen turvallisuuden rinnalla yhtenä kolmesta kaikessa liittouman toiminnassa huomioitavana kokonaisuutena (Nato 2024b). Sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista koskevissa Naton asiakirjoissa korostuu operatiivinen tehokkuus, jota valtavirtaistamisen katsotaan tuottavan sotilasorganisaatioille (ks. myös NCGM 2015). Kriittisissä analyyseissä Natoa on kutsuttu ”kansainvälisen hegemonisen maskuliinisuuden instituutioksi”, joka toimintatapojensa myötä levittää miehistä suojelulogiikkaansa yhä uusiin jäsenmaihin, eikä sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen ole onnistunut muuttamaan Naton sukupuolittuneita rakenteita (Wright ym. 2019).

Kritiikistä huolimatta Nato tulee haastamaan Puolustusvoimien toimintaa ja rakenteita sukupuolinäkökulmaa korostavilla linjauksillaan ja toimintatavoillaan. Tämän voi nähdä mahdollisuutena reflektoida sitä, miten sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen voisi entistä paremmin palvella Puolustusvoimien suorituskykyä. Onko Puolustusvoimilla kyky tunnistaa väestöryhmien erilaiset turvallisuustarpeet? Tukeeko Puolustusvoimien ja reservin henkilöstörakenne eri väestöryhmien turvallisuustarpeiden tunnistamista ja analysointia sekä tarpeisiin vastaamista?

3.3 Suomelle mallia muualta?

Sukupuolineutraali asevelvollisuus on viime vuosina saanut Suomessa lisää kannatusta kansalaisten keskuudessa. Myös useat puolueet ovat asettuneet kannattamaan siihen siirtymistä pidemmällä aikavälillä tai ainakin asian selvittämistä. Erityisesti pohjoismaiset esimerkit Ruotsista ja Norjasta on nostettu keskusteluun – samoin kuin niiden merkittävät erot suhteessa Suomen maanpuolustukseen ja suomalaiseen yhteiskuntaan. Asevelvollisuuskomitea totesi mietinnössään, että ”Suomeen verrattuna koulutettavien määrät ovat kyseisissä maissa ikäluokan kokoon nähden pieniä, minkä vuoksi kyseiset mallit eivät ole suoraan vertailukelpoisia” (VNK 2021b, 60).

Kansalliset asevelvollisuusjärjestelmät ovat viimeisen kymmenen vuoden aikana olleet ja ovat parhaillaan muutoksessa, minkä vuoksi niitä koskevat tiedot päivittyvät lähes vuosittain. Järjestelmiä on herätetty henkiin, modernisoitu ja laajennettu. On huomionarvoista, että paluuta asevelvollisuuteen tai järjestelmän vahvistamista legitimoidaan eri maissa eri tavoin. Ruotsin palauttaessa asevelvollisuuden uudessa muodossa 2017, uusi sukupuolineutraali valikoiva järjestelmä kehystettiin asevoimien suorituskykyä ja valmiutta tukevana tehokkaana välineenä, jonka myötä vanhan järjestelmän epätasa-arvoisuus on korjattu ja jossa yksilöille avautuu mahdollisuuksia henkilökohtaiseen ja ammatilliseen kasvuun omaan haluun ja motivaatioon perustuen. Itävallassa asevelvollisuusjärjestelmän lakkauttamisvaatimukset johtivat 2013 äänestykseen, jossa järjestelmä säilytettiin. Tämä katsottiin tavaksi pitää kiinni puolueettomuuden periaatteesta järjestelmällä, jolla on militarismia hillitsevä, konflikteihin joutumista ehkäisevä ja kansallista solidaarisuutta luova vaikutus. (Stachowitsch & Strand 2024.)

Asepalvelukseen, reserviläisyyteen ja sotilasuralle johtavat tiet ovat eri maissa erilaisia. Ne ovat muotoutuneet ja muotoutuvat suhteessa muuhun yhteiskuntaan. Yhteiskunnan rakenne, koulutusjärjestelmä ja työmarkkinat määrittävät osaltaan yhtäältä sitä, millaisia **kannustimia ja palkitsemista** riittävä sotilaiden rekrytointi vaatii. Joissakin olosuhteissa sotilasura voi tietyille kansanosille olla houkutteleva tai ainoalta näyttävä tie koulutukseen ja parempaan elintasoon. Toisissa maissa sopivat palkitsemismuodot saattavat riittävästi lisätä osallistumista asepalvelukseen niin, että tarvittavat joukot saadaan kokoon vapaaehtoisista. Viime vuosina monissa Euroopan maissa kuten Iso-Britanniassa, Saksassa, Ranskassa ja Puolassa sotilashenkilöstön saatavuudesta on tullut ongelma, joka on lisännyt asevoimien haavoittuvuutta (Besch & Westgaard 2024, 4).

Toisaalta eri maissa historia, geopoliittinen asema ja maanpuolustustahdon taso määrittävät eri tavoin sitä, millaisin **velvoittein ja pakottein** sotilaita on yleisesti hyväksyttävää värvätä. Maanpuolustustahto ja konfliktien luonne ratkaisevat sen, lisääntykö vai väheneekö vapaaehtoinen osallistuminen ja velvollisuuksien kannatus sotiin uhkien lisääntyessä turvallisuusympäristössä. Suoralinjaisia muutokset eivät kuitenkaan ole. Esimerkiksi Ukrainan sota on Suomessa lisännyt sekä osallistumista vapaaehtoiseen maanpuolustukseen että niin sanottua reservistä eroamista eli siirtymistä Puolustusvoimien reservistä täydennyskoulutuksen kautta siviilipalvelusvelvolliseksi (Kaarkoski, Häkkinen & Kilpeläinen 2024). Naisten hakeutuminen vapaaehtoiseen asepalvelukseen ei ole Ukrainan sodan myötä lisääntynyt eikä vähentynyt.

Pohdittaessa suomalaisen asevelvollisuusjärjestelmän tulevaisuutta ja peilattaessa sitä muiden maiden malleihin, keskeinen kysymys ja kipupiste koskee velvollisuuden, vapaaehtoisuuden ja valikoinnin leikkauspistettä. Kuten taulukosta 2 nähdään, Suomessa varusmieskoulutuksen suorittavien osuus ikäluokasta on lähes kolminkertainen suhteessa Norjaan ja lähes kuusinkertainen suhteessa Ruotsiin.⁹ Niin kauan kuin reserviin koulutettavien kansalaisten määrät ovat pieniä, on todennäköisempää, että palvelukseen valitut ovat halukkaita osallistumaan koulutukseen. Mitä suurempi osuus ikäluokasta palvelukseen tarvitaan, sitä vahvemmin järjestelmän tulee velvoittaa valittuja.

Taulukko 2: Yhteiskunta ja asevelvollisuus kahdeksassa Euroopan maassa (muokattu ja täydennetty lähteestä Jonsson ym. 2024, 23)

	Latvia	Liettua	Viro	Sveitsi	Tanska	Suomi	Ruotsi	Norja
Väestö (Eurostat 2024)	1 871 882	2 885 891	1 374 687	8 960 800	5 961 249	5 603 851	10 551 707	5 550 203
Rekrytointitapa	Miehille pakollinen, naisille vapaaehtoinen, täydentävä arvonta	Miehille pakollinen, naisille vapaaehtoinen, täydentävä arvonta	Miehille pakollinen, naisille vapaaehtoinen	Miehille pakollinen, naisille vapaaehtoinen	Miehille pakollinen, naisille vapaaehtoinen (Kaikille pakollinen alk. 2026)	Miehille pakollinen, naisille vapaaehtoinen	Valikoiva sukupuoli-neutraali asevelvollisuus	Valikoiva sukupuoli-neutraali asevelvollisuus
Naiset	Vapaaehtoinen 2023 alkaen	Vapaaehtoinen 2011 alkaen	Vapaaehtoinen 2013 alkaen	Vapaaehtoinen 2005 alkaen	Vapaaehtoinen 1998 alkaen, pakollinen 2026 alkaen	Vapaaehtoinen 1995 alkaen	Pakollinen 2018 alkaen	Pakollinen 2016 alkaen (1997 jälkeen syntyneet)
Palvelusajan pituus*	11 kk tai 1–6kk viiden vuoden jaksolla	9 kk	8 tai 11 kk	4,5 kk	4–12 kk	5,5–11,5 kk	9–15 kk	6–18 kk
Asepalveluksen 2023 suorittaneiden:								
määrä yhteensä*	253	3 700	3 600	21 000	4 575	19 000	6 320	8 000
määrä 100 000 asukasta kohden	14	128	262	234	77	339	60	144
osuus ikäluokasta (arvio)	Luku puuttuu	22 %	17–20 %	40 %	7 %	33 %	6 %	13 %
Naisten osuus asepalveluksen suorittaneista	Luku puuttuu	2 %	1 %	2 %	26 %	5 %	17 %	32 %

* pyöristetty

Suomessa asevelvollisuuskeskustelut ovat harvoin yltäneet valikointijärjestelmää ja -kriteereitä koskeviin kysymyksiin. Velvollisuuteen, valikointiin ja vapaaehtoisuuteen eri tavoin perustuvia malleja on Suomen lähialueillakin jo useita. Esimerkiksi Pohjolan ja Baltian asevelvollisuusmaissa erottuu kolme eri periaattein toimivaa järjestelmää. Suomi ja Viro edustavat selkeää **juridiseen velvollisuuteen** perustuvaa järjestelmää. Latvia, Liettua ja Tanska edustavat **arvontaan tukeutuvaa järjestelmää**. Asevelvollisuus palautettiin käy-

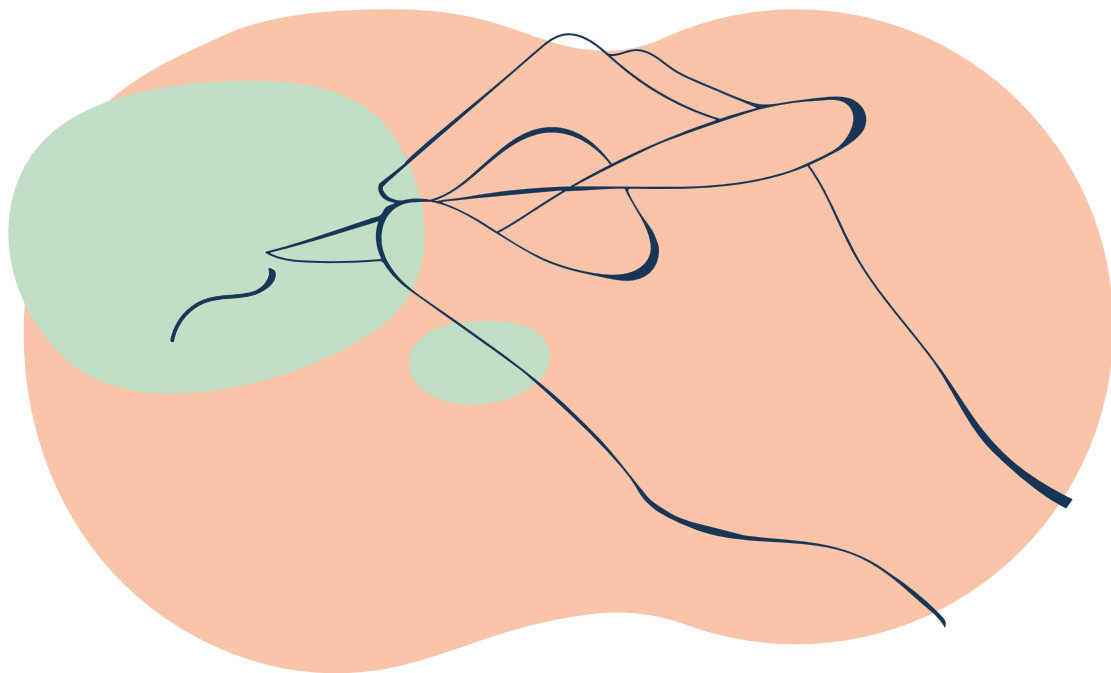
⁹ Tämän selvityksen keskeisiin rajoitteisiin kuuluu, että siinä on vain pinnallisesti ja kapeasti nostettu esiin vaihtoehtoja ja yhdistelmämallia suomalaisten asevelvollisuuskeskustelujen ulkopuolelta. Erityisesti tämä koskee reserviläisyyttä, joka monissa maissa merkitsee varsin eri asiaa kuin Suomessa. Puolustusvoimien palkkaamat valmiussopimussotilaat edustavat näitä välimuotoja.

Keskeinen kysymys ja kipupiste koskee velvollisuuden, vapaaehtoisuuden ja valikoinnin leikkauspistettä.

täntöön Liettuassa 2015 ja Latviassa 2023. Molemmissa maissa on mahdollisuus tukeutua arvontoihin vapaaehtoisten joukon jatkamiseksi, mutta tähän ei käytännössä ole ollut tarvetta. Tanskassa miesten asevelvollisuus merkitsee osallistumista kirjallisiin testeihin ja terveystarkastukseen, joiden pohjalta palvelukseen osallistuvat arvottaisiin, mikäli vapaaehtoisia ei olisi tarpeeksi. (Besch & Westgaard 2024, 4). Tanska on vuonna 2026 laajentamassa asevelvollisuuden koskemaan naisia Norjan (2015) ja Ruotsin (2017) tavoin.

Norjan ja Ruotsin malli edustavat kolmatta, **sukupuolineutraalia valikoivaa asevelvollisuutta**. Norjassa 17-vuotiaat saavat täytettäväkseen sähköisen kyselyn (egenerklæringen), jossa käsitellään terveyttä, kuntoa, motivaatiota, kiinnostuksen kohteita ja toiveita sekä tehdään persoonallisuustesti. Vastausten pohjalta noin puolet ikäluokasta kutsutaan arviointitilaisuuteen (sesjon), joka koostuu kirjallisesta kokeesta, fyysisistä testeistä ja terveystarkastuksesta. Sama tilaisuus toimii alkukarsintana niin varusmies/peruskoulutukseen (førstegangstjenesten), sotilaskoulutukseen kuin sotilasammatteihin.

Ruotsissa kaikkien 18-vuotiaiden tulee täyttää sähköinen kutsuntakysely (mönstringsunderlag), joka koskee nuoren terveyttä, koulunkäyntiä, harrastuksia ja mielenkiinnon kohteita. Tämän pohjalta osa kutsuntaikäisistä käsketään kutsuntoihin, joihin sisältyy fyysisiä ja psykologisia testejä, arviointeja ja haastatteluja. Kutsuntoihin osallistuminen on kutsutuille velvollisuus. Peruskoulutukseen (6–15 kk) valitaan tehtäväkohtaisten kriteerien perusteella, ja sen voi suorittaa 18–45-vuotiaana. Peruskoulutuksen jälkeen on mahdollista hakeutua kodinturvajoukkoihin (Hemvärnet), upseerikoulutukseen tai sotilaaksi puolustusvoimien palvelukseen. Niiden, jotka eivät tule kutsunnoissa valituiksi, on mahdollista halutessaan hakea peruskoulutukseen arviointikyselyn (prövningsunderlag) kautta.

4 Puolueiden näkemykset ja ratkaisumallit

Komiteoiden ja työryhmien lisäksi asevelvollisuuden tulevaisuutta on pohdittu monissa poliittisissa puolueissa. Puolueiden esittämät mallit ovat konkretisoineet erilaisista lähtökohdista rakennettuja ratkaisuja, jotka heijastelevat painotuksissaan erilaisia arvoperustoja. Kansalaiskeskustelun kannalta puolueiden ideointi ja näkemykset ovat kenties antoisampia kuin työryhmien konkreettisemmat esitykset asevelvollisuusjärjestelmän muutoksiksi.

Osana tätä selvitystä toteutettiin eduskuntapuolueille kysely, jolla kerättiin tietoa puolueiden näkemyksistä liittyen asevelvollisuuteen ja tasa-arvoon. Julkisessa keskustelussa ja median kyselyissä puolueet ovat ottaneet kantaa asevelvollisuuden vaihtoehtoihin muotoihin. Vuosien varrella useat puolueet ovat myös esittäneet omia mallejaan asevelvollisuuden uudistamiseksi. Eduskuntapuolueiden puoluesihteereitä pyydettiin nimeämään henkilöt, jotka koostivat vastaukset kyselyyn puolueensa näkökulmasta. Näille henkilöille lähetettiin erikseen linkki kyselylomakkeeseen. Kyselyaineisto kerättiin lokakuun 2024 aikana.

Kysely koostui viidestä kysymyksestä. Kahteen monivalintakysymykseen (kysymykset 1 ja 4) sisältyi pyyntö perustella valittua vastausta avovastauksen muodossa. Kolmeen muuhun kysymykseen vastattiin vain avovastauksilla. Kysymyksissä tiedusteltiin puolueiden kantoja liittyen maanpuolustuksen järjestämiseen, sukupuolineutraaliin yleiseen asevelvollisuuteen ja kansalaispalvelukseen sekä nykyisen asevelvollisuusjärjestelmän syrjivyyteen (Taulukko 3).

Taulukko 3: Eduskuntapuolueille tehdyn kyselyn kysymykset

1. Pitäisikö Suomen puolustusjärjestelmän mielestänne perustua

- a. Nykyisenkaltaiseen miehiä koskevaan yleiseen asevelvollisuuteen ja naisten vapaaehtoiseen asepalvelukseen
- b. Sukupuolineutraaliin yleiseen asevelvollisuuteen
- c. Sukupuolineutraaliin vapaaehtoiseen asepalvelukseen
- d. Ammattiarmeijaan
- e. Johonkin muuhun, mihin?

Perustelkaa vastaustanne

2. Nähdäänkö puolueessanne, että nykyinen asevelvollisuusjärjestelmä on syrjivä? Perustelkaa kantanne.

3. Oletetaan, että Suomessa siirryttäisiin sukupuolineutraaliin, kaikkia koskevaan asevelvollisuuteen. Koko ikäryhmän sotilaskoulutus ei ole puolustusvoimien sodanajan tarpeiden mukaista eikä taloudellisesti järkevää. Millä perusteilla ja kriteereillä valinta asepalvelukseen tulisi mielestänne suorittaa?

4. Miten puolueenne suhtautuu siihen, että Suomessa siirryttäisiin sukupuolineutraaliin yleiseen kansalaispalvelukseen, joka voitaisiin suorittaa asepalveluksena puolustusvoimissa tai muuna palveluksena yhteiskunnan eri aloilla? (1 erittäin kielteisesti – 5 erittäin myönteisesti)

Perustelkaa vastaustanne

5. Onko puolueellanne kokonaisvaltaista näkemystä siitä, miten kansalaisten osallistuminen maanpuolustukseen tulisi tulevaisuudessa järjestää?

Ensimmäisessä kysymyksessä koskien Suomen puolustusjärjestelmän perustaa, nykyisenkaltaisen miehiä koskevan yleisen asevelvollisuuden ja naisten vapaaehtoisen asepalveluksen kannalla olivat Suomen Kristillisdemokraatit (KD) ja Perussuomalaiset (PS) (taulukko 4). Sukupuolineutraalin yleisen asevelvollisuuden kannalla olivat Kansallinen Kokoomus (Kok.), Suomen ruotsalainen kansanpuolue (RKP), Sosiaalidemokraatit (SDP) sekä Vihreä liitto (Vihr.). Loput valitsivat kohdan e (”Johonkin muuhun, mihin?”): Liike Nyt (Liik.) yhdistäisi miesten asevelvollisuuden naisten palvelusvelvollisuuteen aseellisissa tai muissa yhteiskuntaa tukevissa toimissa. Suomen Keskusta (Kesk.) laajentaisi palvelusvelvollisuuden koko ikäluokkaan niin, että asepalvelus säilyttäisi ensisijaisuutensa. Vasemmistoliitto (Vas.) ilmoitti kantansa olevan uudistumassa marraskuussa 2025, mutta se korostaa tasa-arvoa, valikointia motivaation ja osaamisen perusteella sekä siviilipalveluksen säilyttämistä ja lyhentämistä.

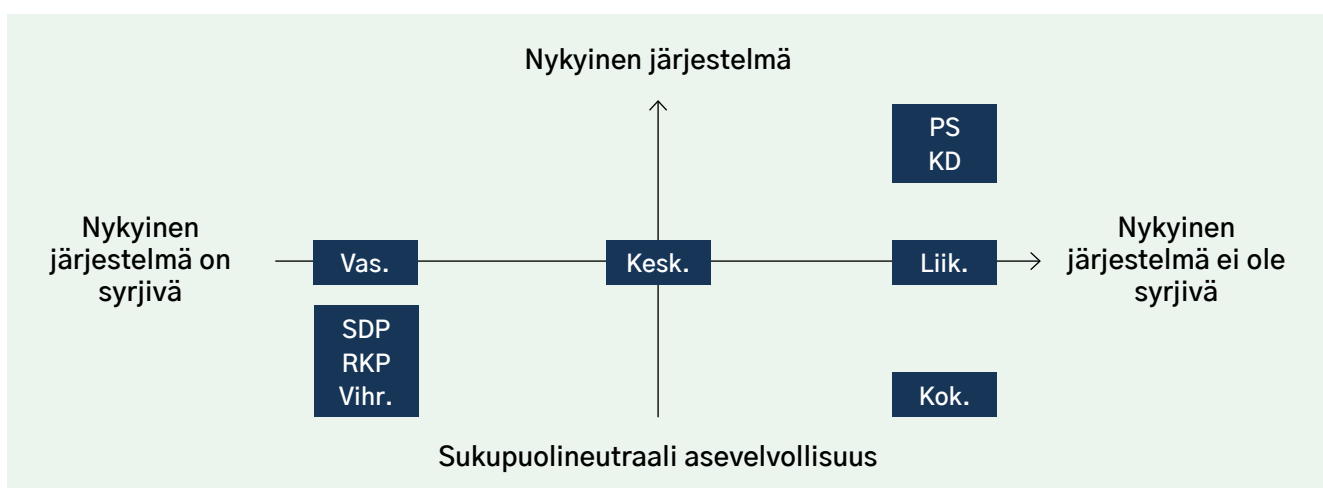
Taulukko 4: Eduskuntapuolueiden näkemys Suomen puolustusjärjestelmän perustasta (kysymys 1)

1. Pitäisikö Suomen puolustusjärjestelmän mielestänne perustua...	Vaihtoehdon valinneet puolueet
a. Nykyisenkaltaiseen miehiä koskevaan yleiseen asevelvollisuuteen ja naisten vapaaehtoiseen asepalvelukseen	PS, KD
b. Sukupuolineutraaliin yleiseen asevelvollisuuteen	Kok., RKP, SDP, Vihr.
c. Sukupuolineutraaliin vapaaehtoiseen asepalvelukseen	–
d. Ammattiarmeijaan	–
e. Johonkin muuhun, mihin?	Liik., Kesk., Vas.

Nykyistä asevelvollisuusjärjestelmää pitivät syrjivänä RKP, SDP, Vas. ja Vihr. Yksikään puolue ei sanonut suoraan asevelvollisuuden syrjivän miehiä. Vastauksissa puhuttiin syrjinnästä ja ”erilaisesta kohtelusta” sukupuolen perusteella. Vihr. nosti vastauksessaan esiin vapaaehtoisesta asepalveluksesta naisten syrjinnän, epäasiallisen kohtelun ja häirinnän sekä siviilipalveluksen pituuden ja ”sotilaallisten tahojen vaikutusvallan siihen”.

Puolueista, jotka eivät pitäneet nykyjärjestelmää syrjivänä, Kok. katsoi asevelvollisuuden asettavan miehet ja naiset eriarvoiseen asemaan. Kokoomus vetosi kuitenkin tasa-arvolakiin, jonka mukaista syrjintää asevelvollisuus ei ole, ja ”hyväksyttävään syyhyn” tämän poikkeuksen kohdalla. KD asetti etusijalle tehokkuuden, tarkoituksenmukaisuuden ja taloudellisuuden ja korosti, että miesten ja naisten kohtelun asepalveluksessa tulee olla tasa-arvoista. Myös PS nosti tässä kohtaa esiin kiusaamisen ja seksuaalisen häirinnän sekä hieman yllättäen naisten kokemukset ”ylivoimaisista fyysisistä rasituksista”. Liik. katsoi, ettei asevelvollisuusjärjestelmä nykymuodossaan ole (naisia) syrjivä, koska naiset voivat suorittaa asepalveluksen vapaaehtoisesti.

Kuvio 6: Puolueiden asemoituminen suhteessa sukupuolineutraaliin asevelvollisuuteen ja nykyiseen asevelvollisuusjärjestelmään sekä näkemykset nykyjärjestelmän syrjivyydestä (kysymykset 1 & 2)

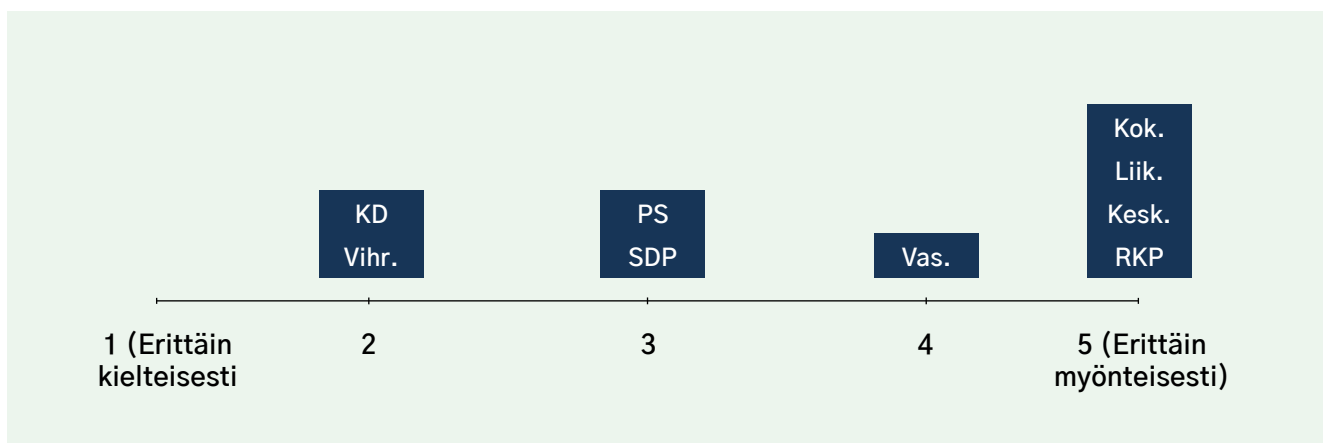

4.1 Sukupuolineutraali asevelvollisuus jakaa puolueita

Kysymyksessä kolme nostettiin esiin sukupuolineutraalien asevelvollisuusjärjestelmien valikoivuus: jos ja kun ikäluokasta valikoidaan palvelukseen sukupuolesta riippumatta, millä perusteella valinta tulisi suorittaa? Suurin osa puolueista korosti Puolustusvoimien tarpeita ja puolustuskykyä kriteerien pohjana. SDP sanoi suorimmin, että näistä lähtökohdista tapahtuvaa valintaa ”ei ole syytä eikä tarvetta ohjata poliittisesti”. Kun kriteereitä vastauksissa tuotiin esiin, puolueet käyttivät termejä motivaatio, kiinnostus, osaaminen, taidot ja koulutus sekä ”fyysinen ja henkinen sopivuus”.

Keskusteltaessa asevelvollisuudesta, sen erilaisista muodoista ja vaihtoehdoista, terminologia aiheuttaa päänvaivaa niin kansalaisille, tutkijoille kuin puolueillekin. Kysyttäessä kysymyksessä 4 kansalaispalveluksesta, jonka kaikki suorittaisivat joko aseellisena tai muuna palveluksena, Liik., Kesk. ja Vas. suhtautuivat siihen myönteisesti, mikä on loogista aiempien vastausten perusteella. Erittäin myönteisesti kansalaispalvelukseen suhtautuivat myös Kok. ja RKP, jotka edellä kannattivat sukupuolineutraalia yleistä asevelvollisuutta. Kokoomuksen perusteluita yhdistellen puolue näytti kannattavan ”pidemmällä aikavälillä” sukupuolineutraalia asevelvollisuutta, jonka rinnalla kansalaispalvelus korvaisi siviilipalveluksen. Epäselväksi jää, miten velvoittava kansalaispalvelus olisi, sillä vastauksissa korostui ”mahdollisuus osallistua” ”täysimääräisesti kokonaisturvallisuuden tarpeisiin” suunnattuun palvelukseen. KD:n kriittisyys kansalaispalvelusta kohtaan liittyi vain siihen, että nykymuotoisen asevelvollisuuden tulee säilyä ensisijaisena palvelusmuotona, jonka rinnalle kansalaispalvelusta voidaan kyllä pohtia. Vihreiden kielteisyys kansalaispalvelusta kohtaan kumpusi sekin epäselväksi jäävästä kansalaispalveluskäsityksestä: Vihreät toteusivat, että ”sotilaallisen suorituskyvyn kannalta kansalaispalvelus ei todennäköisesti toisi paljoa lisäarvoa”. Sen sijaan tulisi kehittää vapaaehtoista kriisivalmiuskoulutusta.

Kuvio 7: Eduskuntapuolueiden suhtautuminen kansalaispalvelukseen (kysymys 4)

Erityisesti Vas. ja Vihr. toivoivat nykyisen siviilipalveluksen osalta, ettei sitä lakkautettaisi. Kok. puolestaan ajaa lakkauttamista ja siviilipalveluksen korvaamista kansalaispalveluksella, joka suuntautuisi ”täysimääräisesti kokonaisturvallisuuden tarpeisiin”. Vain Vas. ja Vihr. nostivat vastauksissaan esiin aseistakieltäytyjien rankaisemisen. Molemmat puolueet

toivoivat siitä luopumista. PS esittää, että peruskouluun olisi lisättävä ”maanpuolustusta, väestönsuojelua ja kokonaisturvallisuutta joko omana oppiaineena tai lisänä yhteiskuntaopin opetusta”.

On selvää, että puolueiden näkemykset asevelvollisuudesta elävät yhtä lailla ajassa kuin Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka tai kansalaismielipide, joka on viime vuosina tehnyt nopeitakin käännöksiä, erityisesti Nato-jäsenyyteen suhtautumisen osalta. Ennen kuin Venäjä valtasi Ukrainaan kuuluvan Krimin 2014 ja Norja ja Ruotsi laajensivat asevelvollisuuden koskemaan naisia, tämän kyselynkin vastaukset olisivat varmasti olleet erilaisia.

Puolueiden näkemykset miesten yleisestä asevelvollisuudesta ja sen vaihtoehtoista heijastavat melko selkeästi niiden arvopohjaa ja kannattajakunnan mielipiteitä (vrt. MTS 2024). PS ja KD profiloituvat selkeimmin arvokonservatiivisina puolueina kannattaen vahvasti nykyistä asevelvollisuusjärjestelmää ja katsoen sen olevan syrjimätön. Arvoliberaalien ja vasemmistopuolueiden (SDP, RKP, Vihr. ja varauksin Vas.) lisäksi Kok. asettuu kannattamaan sukupuolineutraalia valikoivaa asevelvollisuutta. Tässä kysymyksessä RKP:n ja Kok:n kannat näyttävät muuttuneen kahden vuoden takaisesta (Mikkonen 2023; Piirainen 2023).

Suhtautuminen siviilipalvelukseen terävöittää puolueiden välisiä eroja entisestään. Vas. ja Vihr. kantavat selkeimmin huolta siitä, että vakaumukseen perustuva siviilipalvelusvaihtoehto säilyy ja lyhenee nykyisestä. Kok. puolestaan luopuisi siviilipalveluksesta kokonaan. Kesk., PS ja RKP kehittäisivät asevelvollisuuskomitean ja puolustuselonteon tapaan siviilipalvelusta kokonaisturvallisuutta ja varautumista paremmin palvelemaan suuntaan. Puolueiden näkemyksiä hämärtää kuitenkin se, puhuvatko he siviilipalveluksen kohtalosta osana nykyistä asevelvollisuusjärjestelmää vai mallia, jota kannattavat tulevaisuuden ratkaisuna.

Keskusteltaessa asevelvollisuudesta, sen erilaisista muodoista ja vaihtoehtoista, terminologia aiheuttaa päänvaivaa niin kansalaisille, tutkijoille kuin puolueillekin.

Keskustelun erilaisista malleista ja vaihtoehtoista tekee haasteelliseksi se, että suuri osa palvelumuodoista on imaginäärisiä. Erityisesti kansalaispalvelus on toiveiden tynnyri, jota ei voi peilata olemassa oleviin malleihin niiden puutteen vuoksi. Sukupuolineutraalista asevelvollisuudesta puhuttaessa keskustelu jää usein yleisten periaatteiden tasolle. Keskeisiä kysymyksiä, joihin vastaaminen helpottaisi puolueiden – ja muiden keskustelijoiden – näkemysten vertailua, ovat ainakin seuraavat:

- 1) Missä määrin Suomen puolustuksen perustaksi esitetyt palvelumuodot (asepalvelus/aseeton palvelus Puolustusvoimissa, siviilipalvelus, kansalaispalvelus jne.) ovat velvoittavia ja millaisilla sanktioilla velvollisuuksia ylläpidetään?
- 2) Mikäli palvelumuotojen velvoittavuus eroaa eri sukupuolten osalta, miten se eroaa ja miten eriarvoinen kohtelu perustellaan?
- 3) Miten kansalaisten osallistumisen maanpuolustukseen esitetään jakautuvan velvollisuuksien, vapaaehtoisuuden, ammatillisuuden ja näiden hybridimuotojen¹⁰ kesken?
- 4) Millaisella aikaperspektiivillä ja millaista polkua edeten muutosten kohti toivottua mallia nähdään olevan mahdollisia?
- 5) Mikäli palvelumuotojen kokonaisuudessa puhutaan kansalaispalveluksesta, mitä sillä tarkoitetaan? Onko kyse kansalaispalvelusvelvollisuudesta ja onko se yläkäsite (”jokainen kansalainen on velvollinen suorittamaan palveluksen jossain muodossa”), jonka sisälle erilaiset sotilaalliset ja siviilipalvelumuodot sijoittuvat? Vai onko kansalaispalvelus jotain esim. nykymuotoisen tai sukupuolineutraalin asevelvollisuusjärjestelmän rinnalla?

¹⁰ Suomalaisessa keskustelussa erilaiset reserviläisyyden ja puoliamatillisuuden muodot ovat jääneet vähälle huomiolle. Joissakin keskusteluissa on nostettu esiin velvollisuuden täyttäminen esim. keräämällä suorituksia vapaaehtoisuuskentältä tai yritysten ja muiden organisaatioiden varautumistoiminnassa. Oman ulottuvuutensa tuovat mahdolliset rahalliset kannustimet ja sanktiot (kuten verohelpotukset ja sakot).

5 Pohdinta ja johtopäätökset

Asevelvollisuuden tehtävä suomalaisessa yhteiskunnassa ei ole tasa-arvon tuottaminen, vaan joukkotuotanto sotilaallisen maanpuolustuksen tarpeisiin. Asevelvollisuus kuitenkin tuottaa ja ylläpitää sukupuolten välistä eriarvoisuutta monitahoisesti. Vain miehiin kohdistuva asevelvollisuus on epätasa-arvoa puhtaimmillaan: lakiin kirjatut kansalaisvelvollisuudet voivat jakautua sukupuolen mukaan, mutta tasa-arvoista tai kestävästi perusteltua se ei ole. Samalla asevelvollisuus ylläpitää käsityksiä ja rakenteita, joissa turvallisuus ja puolustus ovat miesten aluetta, ja tukeutuu niihin.

Asevelvollisuutta koskevista julkisista keskusteluista syntyy toisinaan käsitys, että turvallisuus ja sukupuolten tasa-arvo ovat toisilleen vastakkaisia vaihtoehtoja. Kun sanotaan, että maanpuolustuksen tarkoitus ei ole tasa-arvon tuottaminen, sanotaanko, että pyrkimys sukupuolten tasa-arvoon maanpuolustuksessa voi vaarantaa turvallisuuden? Tasa-arvo voidaan nähdä monella tapaa turvallisuuden tuottajana. Maanpuolustus on alueellisen koskemattomuuden suojelemista, mutta myös yhteiskunnan ja sen arvojen suojelemista. Voiko tasa-arvoa ja sille perustuvaa yhteiskuntaa suojella epätasa-arvoisin keinoin ja rakentein?

Yleinen perustelu sille, että asevelvollisuus koskee vain miehiä, on se, että vakiintunut, toimiva ja yleisesti kannatettu järjestelmä palvelee tarkoitustaan. Maanpuolustus ei ole koskaan ollut vain miesten työtä, eivätkä perustelut naisten rajaamiselle ulos aseellisesta maanpuolustuksesta ole kantaneet sitten 1990-luvun, kun asepalvelus ja sotilasvirat avautuivat naisille.

Asevelvollisuus ei ole kone, joka tuottaa joukkoja maanpuolustuksen tarpeisiin. Asevelvollisuus on yhteiskunnallinen instituutio, jonka toimivuus lepää sen legitimitetin varassa. Vain kansalaisten hyväksyntä oikeuttaa järjestelmän olemassaolon sekä velvollisuudentunnon sen vaatimuksia kohtaan. Kun legitimitetti murenee, velvollisuuden kahdesta puolesta ulkoinen pakko korostuu ja sisäinen velvollisuudentunne heikkenee.

Yleisen asevelvollisuuden legitimitetti perustuu monenlaisiin tekijöihin lähtien kansallisen puolustuksen itsepuolustuksellisesta ytimestä, johon YK:n peruskirja antaa pohjan, ja jatkuen valtiollisiin toimijoihin ja puolustuspolitiikan hoitamiseen kohdistuvaan kansalaisten luottamukseen ja edelleen asevelvollisten koulutuksen mielekkyyteen ja laatuun. Miesten yleisen asevelvollisuuden legitimitetti on perustunut yhdenvertaisuuteen, kun velvollisuus on koskenut yleisesti ja yhtäläisesti kaikkia miehiä (lukuun ottamatta Jehovan todistajia 1985–2019 ja ahvenanmaalaisia). Kun tasa-arvon merkitys arvona ja yhteiskunnallisena tavoitteena on kasvanut, sukupuolten tasa-arvon ja miesten asevelvollisuuden välinen jännite syö osaltaan asevelvollisuuden legitimitettiä.

Eurooppalaisen turvallisuusympäristön muutos etenkin viimeisen kymmenen vuoden aikana on eittämättä aiheuttanut Suomessakin muutoksia, joita voidaan kutsua militarisaatioksi. Sotaan varautumisen ja sitä tukevien ajattelutapojen korostuminen ovat reaktioita uhkaympäristön muutokseen, mutta ne on syytä pitää kritiikin valokeilassa, jottei

yhteiskunnan militarisoituminen käännä vapauden, rauhan, oikeudenmukaisuuden ja demokratian arvoja vastaan. Ellei sotilaallista maanpuolustusta ja asevelvollisuutta täysin kyseenalaisteta, sukupuolineutraalia valikoivaa asevelvollisuutta on vaikea kritisoida naisten elämän militarisoitina muuten kuin essentialistiseen sukupuolikäsitykseen nojaten eli pitäen sotimista miesten tehtävänä ja naisille sopimattomana.

2020-luvun loppupuoliskolla näyttää siltä, että monet kehityskulut puoltavat sukupuoli-neutraalin asevelvollisuuden pohtimista Suomessa niin päättäjien kuin kansalaisyhteis-kunnan tasolla. **Turvallisuusympäristön muutokset** Euroopassa ja erityisesti Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa ovat vahvistaneet Suomen ja suomalaisten sitoutumista ase-velvollisuuteen kansallisen puolustusjärjestelmän perustana ja tapana rekrytoida sotilaat maanpuolustuksen tarpeisiin. **Tasa-arvon ja naisten aseman kehitys** Suomessa on tullut pisteeseen, jossa erityisesti nuoremmat sukupolvet kyseenalaistavat vain miehiä koskevan kansalaisvelvollisuuden ja kokevat sen syrjiväksi. Sukupuolineutraali asevelvollisuus voi myös väistää karikat, joihin juridiseen sukupuoleen perustuva miesten yleinen asevelvol-lisuus on jo ajautunut **sukupuolen moninaisuuden ja sukupuolivähemmistöjen** tullessa yhteiskunnassa entistä paremmin tunnustetuiksi.

Asevoimien kehitys, sodankäynnin muutokset ja uhkakuvien moninaistuminen ovat johtaneet asevoimien työnjaon hienojakoistumiseen ja toimijoiden professionalisoitumi-seen. Jotta voidaan maksimoida tarvittava, monipuolinen osaaminen, jota asevelvollisuus parhaimmillaan reserviin kerryttää, parasta tulosta ei tuota miesten asevelvollisuus, vaan varusmieskoulutettavien valikointi laajemmasta perusjoukosta. Myös **miesikäluokkien pieneneminen ja palveluskelpoisten miesten osuuden lasku** vaativat 2030-luvulla asevelvollisuuteen muutoksia, mikäli entisen suuruista reserviä halutaan ylläpitää. Sodan ajan joukkojen kokoa voidaan Nato-yhteistoimintaan liittyvien tarpeiden takia kasvattaa monella tapaa, mutta **Suomen Nato-jäsenyys** asettaa kaiken kaikkiaan sekä laadullisia että määrällisiä henkilöstövaatimuksia, joihin vastaamisen pohja on asepalveluksen tuot-tamissa reserviläisissä. **Muiden Pohjoismaiden esimerkit** sukupuolineutraalista valikoi-vasta asevelvollisuudesta tarjoavat konkreettisen vertailukohdan, mikäli Suomeen sopivaa sovellusta järjestelmästä aletaan rakentaa. Muut Pohjoismaat edustavat samantyyppisiä yhteiskuntia, mutta niiden maanpuolustukselliset tarpeet poikkeavat sekä Suomesta että toisistaan. Tutkijat Besch ja Westgaard (2024, 14) ovat esittäneet Pohjoismaiden ja Itämeren alueen valtioiden yhteistoimintaelintä, joka säännöllisesti jakaisi keskuudessaan parhaita asevelvollisten kutsuntoihin, rekrytointiin ja koulutukseen liittyviä käytäntöjä. Ehdotusta voi pitää harkitsemisen arvoisena.

On tuskin realistista odottaa, että suomalaisten vahvana pidetty maanpuolustustahto realisoituisi riittävän laajaksi halukkuudeksi osallistua sotilaalliseen maanpuolustukseen silloinkin, jos juridista velvollisuutta osallistua varusmieskoulutukseen ja kertausharjoituk-siin ei olisi. Tämä on nähty naisten vähäisessä halukkuudessa hakeutua vapaaehtoiseen asepalvelukseen. Näin ollen avainkysymyksiin asevelvollisuutta kehitettäessä kuuluu se, mitä velvollisuus tarkoittaa tulevaisuudessa, mikäli asevelvollisuusjärjestelmää muutetaan, ja millaisen merkityksen se saa suomalaisessa yhteiskunnassa ja ihmisten mielissä.

Yhtä lailla suomalaisen asevelvollisuuden tulevaisuus kietoutuu kansalaisuuden kehityk-seen. Kansalaisuus ei merkitse vain velvollisuuksia ja oikeuksia, vaan yhteenkuuluvuuden

tunnetta, jaettuja arvoja ja solidaarisuutta muodossa, jota Suomessa on totuttu kutsumaan hyvinvointiyhteiskunnaksi. Suomalaisten keskeisiin arvoihin kuuluvat turvallisuus ja tasa-arvo, mistä johtuen kaikkia kansalaisia koskeva palvelusvelvollisuus eli kansalaispalvelus voisi saada kansalaisten hyväksynnän ja olla omalta osaltaan vahvistamassa kansalaisuutta, osallisuutta ja kansallista koheesiota.

Sukupuolineutraaliin valikoivaan asevelvollisuuteen sisältyy oma uhkansa kansalaisuuden näkökulmasta. Siinä missä miesten yleinen asevelvollisuus on ylläpitänyt sukupuolittunutta turvallisuustyönjakoa, sukupuolineutraali valikoiva asevelvollisuus tuottaisi entistä selkeämmin kahden kerroksen kansalaisuutta sen mukaan, ketkä täyttävät puolustusvoimien tarpeet ja ketkä jäävät asevelvollisuuden ulkopuolelle. Kansalaispalvelusvelvollisuus kokonaisuutena, jonka puitteissa jokainen suorittaa palveluksen puolustusvoimissa tai muissa turvallisuutta, kriisivarautumista ja yhteiskunnan toimintakykyä ylläpitävissä ja parantavissa tehtävissä, voisi toimia kansalaisten yhdenvertaisena sitouttamisena ja yhteiskuntasuhteen monipuolistajana. Lisäksi sen voi katsoa vahvistavan kansallista yhteisyyttä ja maanpuolustustahtoa.

Kiitokset

Tämän selvityksen laatimista ovat tukeneet seuraavat henkilöt:

Anders Ahlbäck, Frank Brundtland Steder, Thomas Ferst, Nina Hellum, Jens L. Jensen, Emma Jonsson, Jyrki Kalliola, Kairi Kasearu, Suvi Kouri, Vesa Lassila, Jukka Lehtonen, Hannu Maijanen, Lukas Nalevaika, Kari Seppänen ja Inka Venho-Kortelainen.

Puoluekyselyn koordinoinnista vastasi Nea Laitinen Tanen toimeksiannosta.

Lähteet

- Ahlbäck, Anders (2011). *Soldiering and the making of Finnish manhood – Conscription and Masculinity in Interwar Finland, 1918–1939*. Turku: Uniprint.
- Ahlbäck, Anders (2004): *Där pojkar blir män: Manlighetskonstruktion i finländska tidskrifter för värnpliktiga 1890–1940*. *Historisk tidskrift för Finland*, 89(2): 135–163.
- Ahlbäck (2021). *Changing views on gender and security: Finland’s belated opening of military service to women in the 1990’s*. *Scandinavian Journal of History*.
- Alho, Kari E. O. & Nikula, Nuutti (2012). *Asevelvollisuus ja työmarkkinat: Varusmiespalveluksen vaikutus koulutukseen, työllisyyteen ja palkkaan*. ETLA Discussion Papers, No. 1269. Helsinki: ETLA.
- Asia C–186/01 Alexander Dory v. Saksan liittotasavalta. Yhteisöjen tuomioistuimen tuomio 11.3. 2003.
- Bank of Ideas (2018). *Kansalaispalvelus kokonaisturvallisuuden tueksi: Selvitys maanpuolustuksen kehittämiseksi*. Helsinki: Elisabeth Rehn – Bank of Ideas ry.
- Besch, Sophia & Westgaard, Katrine (2024). *Europe’s Conscription Challenge: Lessons From Nordic and Baltic States*. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace.
- EUROSTAT 2024 (2024). *Population on 1 January 2024*. <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00001/default/table?lang=en> 26.2.2025
- Hart, Linda & Tallberg, Teemu (2020): *Naiset ja maanpuolustus komiteamietinnöissä 1948–1993*. Toisen maailmansodan perinnöstä naisten vapaaehtoiseen asepalvelukseen. Teoksessa Häkkinen, Teemu & Kaarkoski, Miina & Tilli, Jouni (toim.): *Maanpuolustustahto Suomessa*. Gaudeamus: Helsinki. s. 128–147.
- HE 193/1983. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi Suomen osallistumisesta Yhdistyneiden Kansakuntien rauhanturvaamistoimintaan.
- HE 139/2018. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa annetun lain kumoamisesta ja asevelvollisuuslain 3 §:n muuttamisesta.
- Heikkilä, Jussi T. S. (2021). *Varusmieskoulutus näkymättömänä koulutusinvestointina sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta*. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 117(2), 275–284.
- Helkama, Klaus (2015). *Suomalaisten arvot: Mikä meille on oikeasti tärkeää?* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hoikkala, Tommi; Salasuo, Mikko & Ojajärvi, Anni (2009). *Tunnetut sotilaat. Varusmiehen kokemus ja terveystaju*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Holli, Anne Maria (1999): *The Debate on Gender Equality within the Armed Forces – A Case Study of Finland*. Teoksessa Christina Bergqvist (toim.) *Equal Democracies? Gender and Politics in the Nordic Countries*. Oslo: Scandinavian University, s. 233–249.
- Honkatukia, J. 2010. *Asevelvollisuuden kansantaloudelliset vaikutukset*. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 4.
- Häyrynen, Heli (2017). *Sotilaita vai seikkailijoita? Varusmiespalveluksen johtajakoulutuksen merkityksiä naisille uran ja johtamisosaamisen kannalta*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Ihmisoikeuskomitea (2021). *Human Rights Committee, Concluding observations on the seventh periodic report of Finland, CCPR/C/FIN/CO/7*.
- Isaksson, Eva (1988). *Nainen ja sotalaitos*. Helsinki: Suomen Rauhanliitto.
- Jokinen, Arto (2000). *Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri*. Tampere: Tampere University Press.
- Jokinen, Arto (2004). *Diskurssianalyysin kourissa. Sotilasteksteissä muotoutuva miehisyys*. Teoksessa M. Liljeström (toim.) *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*, 191–208. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Arto (2019). *Isänmaan miehet — Maskuliinisuus, kansakunta ja väkivalta suomalaisessa sotakirjallisuudessa*. Toim. Markku Soikkeli ja Ville Kivimäki. Tampere: Vastapaino.

Jonsson, E., Salo, M., Lillemäe, E., Steder, F. B., Ferst, T., Kasearu, K., ... & Truusa, T. T. (2024). Multifaceted Conscription: A Comparative Study of Six European Countries. *Scandinavian Journal of Military studies*, 7(1), 19–33.

Jukarainen, Pirjo (2010). Vapaus, velvollisuus ja tasa-arvo: Nuorten tulkintoja asevelvollisuusjärjestelmästä. Teoksessa Myllyniemi, Sami (toim.) Puolustuskannalla: Nuorisobarometri 2010. Julkaisuja 107. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. s. 197–204.

Kaarkoski, Miina & Häkkinen, Teemu & Kilpeläinen, Helena (2024). Suomen Nato-jäsenyyden legitimointi menneisyyttä koskevien käsitysten näkökulmasta. *Kosmopolis*, 54(3): 29–48.

Kanniainen, Vesa (2019). Kansallinen turvallisuus, asepalvelus ja kansantalous: Miksi yleinen asevelvollisuus on välttämätön ratkaisu joillekin maille – ja miksi toisille taas ei? Helsinki: Puolustusministeriö.

Kantola, Johanna & Nousiainen, Kevät & Saari, Milja (2012). Johdanto: Tasa-arvosta ja sen toisin lukemisesta. Teoksessa Kantola, Johanna & Nousiainen, Kevät & Saari, Milja (toim.) Tasa-arvo toisin nähtynä – Oikeuden ja politiikan näkökulmia tasa-arvoon j yhdenvertaisuuteen. Helsinki: Gaudeamus. s. 7–27.

Kivimäki, Ville (2004). Mies, armeija ja vastarinta: Arndt Pekurisen kohtalo kriittisen mieshistorian valossa. *Historiallinen aikakauskirja*, 102(3), 347–357.

Kekkonen, Jukka (2013). Selvitys Jehovan todistajien vapauttamista asepalveluksen suorittamisesta koskevasta lainsäädännöstä. Helsinki: Puolustusministeriö.

Kouri, Suvi 2018. Upseerinaisten sukupuolen tekemisen tavat. *Sukupuolentutkimus* 31(2): 9–22.

Kouri, Suvi 2021. Emotional and Aesthetic Labor of Finnish Military Officers. *Nordic Journal of Working Life Studies*, 11(S7): 31–50.

Kouri, Suvi (2023). Finnish Military Officer Identities and Micro-Political Resistance. *Armed Forces & Society*, 49(1), 160–178.

Laisi, Tiina (1998). Naisten sopeutuminen sotilasorganisaatioon. Naisten kokemuksia varusmiespalveluksesta. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen laitos. Helsinki: Hakapaino.

Laitinen, Kari (2005). Suomalainen asevelvollisuus. Historiallinen kaari, kehitys ja kansallinen olemus. Teoksessa Laitinen, Kari ja Nokkala, Arto, Suomalainen asevelvollisuus: historiaa, haasteita ja tulevaisuutta. Helsinki: Puolustusministeriö, 7–118.

Laki (2019). Laki Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa annetun lain kumoamisesta. Annettu Helsingissä 15.3.2019. Suomen säädöskokoelma 330/2019.

Lehtonen, Jukka (2002). Ei-heteroseksuaaliset nuoret työssä ja asevelvollisuutta suorittamassa. Teoksessa J. Lehtonen (toim.) Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt työelämässä. Raportteja, 269, 51–60.

Lehtonen, Jukka (2015). Going to the ‘Men’s School’? Non-heterosexual and trans youth choosing military service in Finland. *NORMA*, 10(2), 117–135.

Leinonen, Nikkanen & Otonkorpi-Lehtoranta (2012): Sukupuolten tasa-arvo puolustusvoimissa – Kehittämistarpeiden näkökulma asepalvelusta suorittavien ja henkilöstön kokemuksiin.

Leinonen, Minna, Otonkorpi-Lehtoranta, K. & Nikkanen, R. (2017). Naisten ja miesten vuorovaikutus ja osallisuus asepalveluksessa tasa-arvon näkökulmasta. Tampereen yliopisto: Työelämän tutkimuskeskus. Työraportteja 96/2017.

Leinonen, Minna & Nikkanen, Risto & Otonkorpi-Lehtoranta, Katri (2018). Naisten ja miesten eriarvoisen kohtelun syyt asepalveluksen koulutustoiminnassa. *Kasvatus*, 49(3): 198–212.

Leinonen, Minna & Nikkanen, Risto & Otonkorpi-Lehtoranta, Katri (2019). Puolustusvoimien tasa-arvotilanne 2019.

- Lindqvist, Minna (2017). Virallisesti hyväksyttävä, epävirallisesti ulossuljettuja – homo- ja bi-miesten kokemuksia varusmiespalveluksesta. Teoksessa Laukkanen, Tiia, Ojajärvi, Anni ja Tallberg, Teemu (toim.), Puolustuslinjalla – Yhteiskuntatieteellistä ja historiallista tutkimusta maanpuolustuksesta ja asevelvollisuudesta. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 67–91.
- Lindqvist, Minna (2024). Haasteena heteronormatiivisuus: Homo- ja bi-miesten varusmiespalvelus. Teoksessa Hast, Susanna & Kotilainen, Noora (toim.). Sodan pauloissa: Militarismi suomalaisessa yhteiskunnassa. Helsinki: Gaudeamus. s. 129–145.
- Mikkonen, Minttu (2023). Pitäisikö kaikilla sukupuolilla olla asevelvollisuus? Näin puolueet ja nuoret vastaavat. Helsingin Sanomat 23.3.2023.
- MTS (2024). Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta. Tiedotteita ja katsauksia 2024:4. Helsinki: Puolustusministeriö.
- Mäkinen, Juha (2012): Asevelvollisuus yhteiskunnallisissa merkitysyhteyksissään. Tiede ja Ase, 70(1): 38–53.
- Mäkinen, Juha (toim. 2013): Asevelvollisuuden tulevaisuus. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos, Julkaisusarja 2, artikkelikokoelmat n:o 9. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Nato (2022). Nato 2022 Strategic Concept. <https://www.act.nato.int/wp-content/uploads/2023/05/290622-strategic-concept.pdf> Luettu 8.2.2025
- Nato (2024a). NATO Audience Research: pre-Summit polling results 2024. Public Diplomacy Division. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_207244.htm Luettu 2.3.2025
- Nato (2024b). NATO Policy on Women, Peace and Security. https://www.nato.int/cps/in/natohq/official_texts_227578.htm Luettu 8.2.2025.
- NCGM (2015). Whose Security? Practical Examples of Gender Perspectives in Military Operations. Swedish Armed Forces: Nordic Centre for Gender in Military Operations.
- Obradovic, Lana (2016). Gender Integration in NATO Military Forces. New York: Routledge.
- Ojajärvi, Anni & Laukkanen, Tiia (2015): Varusmiespalvelus miesten omaelämäkerroissa. Kasvatus & Aika, 9(2): 18–31.
- PE (2024). Varusmiestoimikuntien pääsihteerin tapaaminen Pääesikunnan koulutusosastolla 20.10.2024. Pääesikunta / Koulutusosasto. Muistio AU27796.
- Persson, Alma & Sundevall, Fia (2019). Conscripting women: gender, soldiering, and military service in Sweden 1965–2018. Women's History Review 28(7): 1039–1056.
- Piirainen, Elli (2023). Nämä puolueet ulottaisivat asevelvollisuuden koskemaan koko ikäluokkaa, paljastaa Ylen kysely. Yleisradio 23.2.2023. <https://yle.fi/a/74-20019345>
- PLM (2010). Suomalainen asevelvollisuus. Helsinki: Puolustusministeriö.
- PLM (2024a). Kutsuntajärjestelmän kehittäminen. Työryhmäraportti. Puolustusministeriön julkaisu 2024:1.
- PLM (2024b). Valtioneuvoston puolustusselonteko. Helsinki: Puolustusministeriön julkaisu 2024:5.
- Poutvaara, Panu (2010). Asevelvollisuuden taloudelliset vaikutukset. Kansantaloudellinen aikakauskirja, 106(4), 413–417.
- Poutvaara, Panu & Wagener, Andreas (2011a). The political economy of conscription. In The handbook on the political economy of war. Edward Elgar Publishing.
- Poutvaara, Panu & Wagener, Andreas (2011b). Ending military conscription. CESifo DICE Report, 9(2), 36–43.
- PV (2013). Eri tausta, sama tahti – monimuotoisuus Puolustusvoimissa. 8.11.2024. <https://puolustusvoimat.fi/documents/1948673/2267766/PEVIESTOS-Eri-tausta-sama-tahti-monimuotoisuus-puolustusvoimissa.pdf>
- PV (2024a). Syrjinnän ja epäasiallisen käytöksen ehkäisy Puolustusvoimissa. Luettu 12.11.2024. <https://puolustusvoimat.fi/epaasiallisen-kaytoksen-ehkaisy>
- PV (2024b). Puolustusvoimien henkilöstöstrategia 2030+. PVOHJEK-PE, HT953 / 20.12.2023. Helsinki: Pääesikunnan henkilöstöosasto.

- PV (2024c). Puolustusvoimien henkilöstötilinpäätös 2023: Inhimillistä suorituskykyä. Helsinki: Pääesikunnan henkilöstöosasto.
- Pylkkänen, Ali (2023). Vapaaehtoinen maanpuolustuskoulutus 1990–2003. Teoksessa Kainulainen, Harri & Ruotsalainen, Pertti (toim.): Tyhjän päältä toimintaan: Vapaaehtoisen maanpuolustuskoulutuksen historia ja tulevaisuus. S. 188–201.
- Rautiainen, Pauli (2024). Asevelvollisuus sukupuolijärjestyksen ylläpitäjänä. Teoksessa Hast, Susanna & Kotilainen, Noora (toim.). Sodan pauloissa: Militarismi suomalaisessa yhteiskunnassa. Helsinki: Gaudeamus. s. 107–127.
- Salomaa, Hannu (2023). Asevelvollisuuskeskustelu Suomessa – Mieliopidekirjoitukset asevelvollisuudesta Helsingin Sanomissa 2008–2018. *Politiikka* 65(2): 134–156.
- Siltala, Juha (1994). Miehen kunnia: Modernin miehen taistelu häpeää vastaan. Helsinki: Otava.
- Simola, Anita (2024). Viisi puoluetta tukee sukupuolineutraalia asepalvelusta – pian saattaa tulla iso muutos. *Aamulehti* 16.11.2024.
- Stachowitsch, Saskia & Strand, Sanna (2024). Preserving and progressing: Tensions in the gendered politics of military conscription. *European Journal of International Security*, 9(3):468–490.
- STM (2014). Mieskysymyksiä tasa-arvopolitiikassa pohtiva työryhmä: Väliraportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- STM (2025). Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2024–2027. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2025:1.
- Tallberg, Teemu (2000). Siviilistä sotilaaksi, pojasta mieheksi. *Nuorisotutkimus*, 18(4): 58–68.
- Tallberg, Teemu (2009). The Gendered Social Organisation of Defence: Two Ethnographic Case Studies in the Finnish Defence Forces. Helsinki: Publications of the Hanken School of Economics, Economics and Society, nr 193.
- Tallberg, Teemu (2017). Yhteiskunnallinen turvallisuustyönjako: Miten tutkia maanpuolustusta toimintana ja sosiaalisina suhteina? Teoksessa Tallberg, Teemu & Laukkanen, Tiia & Ojajärvi, Anni (toim.): Puolustuslinjalla – yhteiskuntatieteellistä ja historiallista tutkimusta maanpuolustuksesta ja asevelvollisuudesta. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, Julkaisuja 197. s. 181–203.
- Tallberg, Teemu & Rahikka, Roosa (2021). Mies- ja naisvarusmiesten yhteismajoituskokeilun seurantatutkimus (TUPA). Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos, Julkaisusarja 3: Työpapereita nro 7. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Tasa-arvovaltuutettu (2024). Tasa-arvo ja varusmiespalvelus. Luettu 18.12.2024 <https://tasa-arvo.fi/varusmiespalvelus>
- Turvallisuuskomitea (2019). Virkamiesselvitys kansalaispalveluksen viranomaistarpeesta. VN/468/2019.
- Tölli, Kaisa-Maria (2018). Häiriö! Nainen intissä. Helsinki: Docendo.
- Ulander, Mikko & Paavola, Juho-Matti & Kultanen, Helena & Ahomäki, Meiju (2022). Tasa-arvotutkimus 2022. Puolustusvoimat / Innolink. Julkaisematon raportti.
- Uusitalo, Roope & Korkeamäki, Ossi (2012). Asevelvollisuuden suorittamisen vaikutus nuorten miesten työuraan. Tiivistelmäraportti. Helsinki: Matine.
- UM (2023). Naiset, rauha ja turvallisuus – Suomen kansallinen toimintaohjelma 2023–2027. Helsinki: Ulkoministeriö. Ulkoministeriön julkaisuja 2023: 3.
- Varusmiesliitto (2024). Varusmiesliitto ja poliittiset nuorisojärjestöt: Asevelvollisuus päivitettävä nykypäivään. Kannanotto. Luettu 18.12.2024 <https://varusmiesliitto.fi/varusmiesliitto-ja-poliittiset-nuorisojarjestot-asevelvollisuus-paivitettava-nykypaivaan/>
- VNK (2019). Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Sanna Marinin hallituksen ohjelma. Valtioneuvoston julkaisuja 2019: 31.

VNK (2021a). Valtioneuvoston puolustusselonteko. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:78.

VNK (2021b). Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen. Parlamentaarisen komitean mietintö. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:91.

VNK (2022). Valtioneuvoston tasa-arvopoliittinen selonteko. Valtioneuvoston julkaisuja 2022: 49.

VNK (2024). Ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko. Valtioneuvoston julkaisuja 2024:33.

YEK56 (2014). Yleisesikuntaupseerikurssi 56: joukko vaihtoehtoja Puolustusvoimien tulevaisuuteen 2030. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos, julkaisusarja 3, 2/2014.

Tane

Tasa-arvoasiain
neuvottelukunta